

Ola Swang

En juridisk gråsone?

Saga Petroleums engasjement i Libya, 1994 - 1999

Masteroppgave i historie - femårig lektorutdanning

Veileder: Espen Storli

Trondheim, mai 2018

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Ola Swang

En juridisk gråsone?

Saga Petroleums engasjement i Libya, 1994 - 1999

Masteroppgave i historie - femårig lektorutdanning
Veileder: Espen Storli
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Masteroppgaven er avslutningen på et femårig lektorløp. Det er mange som skal ha takk for at jeg nå kan si at jeg er ferdig. Først vil jeg takke min veileder, Espen Storli. Hans kroniske ro, optimisme og konstruktive tilbakemeldinger har hjulpet en stresset sjel med å innse at det han produserer faktisk er godt nok, og ikke trenger 40 runder med omskriving. Videre fortjener Presidentgjengen, og alle de andre fantastiske menneskene jeg har blitt kjent med her i byen, en takk. Akademia er en ensom bransje, men takket være dere har jeg aldri følt meg alene. Gjengen på lesesal 6378 skal ha takk for gode samtaler, diskusjoner og generell prokrastinering. Det har bidratt til å gjøre arbeidet med masteren overkommelig.

Å studere er ikke bare en fulltidsjobb, det er en livsstil. Det er ikke noe en kan skru av når vi møter venner eller familien utenfor lesesalen. Derfor vil jeg også takke vennegjengen på Østlandet, som har tålt babbelet mitt. Spesielt Susann, som har hjulpet meg så mye mer enn hun aner med de mange turene våre rundt i bygda. Familien, særlig Melum-banden, fortjener også takk. De har vært stødige støttespillere hele veien. Jeg har alltid følt meg sett, og jeg kan alltid komme til dem med spørsmål og få en god diskusjon uten å føle meg overkjørt. Det er jeg takknemlig for. Bestefar fortjener en særskilt plass her. Hans engasjement og iver, hjelpsomhet og kunnskap har motivert meg gjennom masterløpet. Han satte meg også i kontakt med de rette personene, noe som gjorde denne oppgaven mulig. Tusen takk til dere alle.

Denne oppgaven er intet lite prosjekt. Et av målene er å bidra til en nyansering av det norske oljeeventyret, og med det, grunnlaget for det moderne velferdssamfunnet vi lever i. En slik kunnskap vil være uvurderlig i min kommende jobb som lærer. For dersom elevene forstår at virkeligheten ikke alltid er så svart/hvitt som det i utgangspunktet virker, vil de få en dypere forståelse for sin egen samtid og utvikle en kritisk bevissthet, og med det, forhåpentligvis bidra til å bygge et bedre samfunn.

Ola Swang,
Trondheim, mai 2018

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Kapittel 1: Innledning	1
Avgrensning og problemstilling	2
Historiografi	3
Kilder	9
Oppbygging og struktur	10
Kapittel 2: En verden i endring	11
Maktforholdet mellom stat og selskap i oljesektoren	11
Saga Petroleum mellom det nasjonale og det internasjonale.....	15
Libya og det internasjonale samfunn	18
Kapittel 3: Å legge grunnlaget for reisen.....	21
Å være seg selv og sine omgivelser bevisst.....	21
Å posisjonere seg i terrenget.....	24
Å bygge erfaring i fremmed terreng	26
Å velge et mål med mening	29
Å stille forberedt	31
Oppsummering: Grunnlaget for reisen	37
Kapittel 4: Å ta trygge veivalg.....	39
Å tilpasse turen etter evne og forhold	39
Å ta hensyn til endringer i terrenget	43
Å ferdes i nytt terreng	47
Å tolke omgivelsene etter behov.....	53
Oppsummering: Trygge veivalg	55

Kapittel 5: Å forstå en globalisert verden	57
Å etablere seg utenfor hjemlandet	57
Å investere i internasjonale problemsoner.....	58
Å tilpasse seg forholdene og bruke dem til sin fordel	60
Avslutning.....	61
 Bibliografi	i
Primærkilder	i
Sekundærkilder	vi

Kapittel 1: Innledning

«Mr. President, we are here [...] because hundreds of innocent men, women and children went to their deaths aboard flights UTA 772 and Pan Am 103 in unconscionable acts of terrorism against the international community. [...] Libya has set itself apart from the rule of international law, the resolutions of this Security Council, and the principles on which the United Nations was founded.»

- Madeleine Albright, USAs FN-ambassadør, til Sikkerhetsrådet.¹

21. desember 1988 eksploderte flight Pan Am 103 over den skotske byen Lockerbie. Tre år senere ble det tatt ut siktelse mot to libyske agenter, Abdel Baset Ali Mohammed Al-Megrahi og Al Amin Khalifa Fhimah, mistenkt for å ha stått bak angrepet.² Da det libyske regimet, som var beskyldt og mistenkt for terror ved flere tidligere anledninger, nektet å utlevere Al-Megrahi og Fhimah vedtok FN strenge, multilaterale, økonomiske sanksjoner mot landet i 1992. Året etter ble sanksjonsregimet ytterligere forsterket. FNs mål var å ramme Libyas svake punkter med målrettede sanksjoner, rettet særlig mot landets økonomiske og militære sektor.³ Videre isolerte sanksjonene regimet ytterligere fra deltagelse i det internasjonale samfunn, og den internasjonale økonomien.

Norge hadde forpliktet seg til å ratifisere samtlige av Sikkerhetsrådets vedtak i 1968, og 10. april 1992 ble det vedtatt en forskrift for å gjøre FNs resolusjon om Libya til en del av norsk lov.⁴ Med forskriften bekreftet Norge sin vedvarende støtte til FN og deres sanksjoner mot Libya, i tråd med bildet staten forsøkte å bygge av seg selv som «moralsk» eller «humanitær stormakt».⁵ Med det utgangspunktet er det vanskelig å se for seg at den norske stat, eller noen med tilknytning til den, skulle ønske å ha noe som helst med det libyske regimet å gjøre. Derfor er det kanskje litt

¹ Vedlegg 3 til brev fra Norges FN-delegasjon i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Sikkerhetsrådet opprettholder sanksjonene mot Libya*. 30.03.95: *Statement by Ambassador Madeleine K. Albright, United States Permanent Representative to the United Nations, in the Security Council, on Libya Sanctions Review, March 30, 1995*.

² Rodum 2009

³ Notat til Rettsavdelingen fra Seksjon for folkerett, 30.03.98. Sanksjonene mot Libya ble innført med resolusjon 748, som var en forsterkning av resolusjon 731, fattet 21. januar 1992. Sanksjonsregimet ble utvidet med resolusjon 883 11. november 1993, som blant annet la føringer på andre lands deltagelse i libysk petroleumsvirksomhet.

⁴ Forskriften ble fattet med hjemmel i Lov av 7. Juni Nr. 4 1968 (Lov til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd), ved kongelig resolusjon (Forskrift om gjennomføring av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråds resolusjon nr. 748 av 31. mars 1992).

⁵ Rolf Tamnes, *Et større Norge* 2009: 259. For en ytterligere diskusjon av denne karakteristikken, se for eksempel Østerud, Ø. (2006). «Lite land som humanitær stormakt?» i *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 4, 2006.

merkelig at det minste av de norske oljeselskapene, privateide Saga Petroleum, bestemte seg for å investere i Libya i 1994.

Saga innledet et samarbeid med franske Total om utvinning og produksjon av petroleumsprodukter i Libya. Samarbeidet vedvarte frem til 1999, da virksomheten ble overført til Norsk Hydro, som sammen med Statoil kjøpte opp Saga.⁶ Onsdag 26. september 2007 ble klart at Hydro hadde benyttet seg av tvilsomme konsulentselskaper som skulle hjelpe selskapet med å avvikle operasjonen i Libya, og hadde stukket penger i egen lomme. Korrupsjonssaken og den påfølgende mediestormen ledet til at den profilerte lederen Eivind Reiten måtte gå av, og en grundig oppvask fant sted i det nyfusjonerte StatoilHydro.⁷

Avgrensning og problemstilling

Saga Petroleums engasjement i Libya var et ledd i internasjonaliseringen av norsk oljeindustri på 1990-tallet. Målet med denne oppgaven er å analysere Sagas internasjonale engasjement, med et særlig fokus på engasjementer i internasjonale problemsoner. Det finnes ingen vitenskapelige undersøkelser av Sagas engasjement i Libya, og den generelle litteraturen på norske oljeselskapers aktivitet i internasjonale problemsoner er begrenset. Deler av det som finnes er også underlagt klausuler.⁸ Majoriteten av den tilgjengelige forskningen er videre basert på Statoil, noe som gjør hele Saga Petroleums historie er et lite utforsket felt.

I denne oppgaven vil jeg først besvare spørsmålet: *Hvorfor gikk Saga Petroleum inn i Libya i 1994?* Deretter vil jeg undersøke selskapets operasjon i Libya, og undersøke *hvordan FNs økonomiske sanksjoner mot Libya påvirket Sagas handlingsmønster*. Sentralt i undersøkelsen står Utenriksdepartementet (UD), som var ansvarlige for tolkningen av både den norske sanksjonsforskriften og FNs resolusjon, og Norges Bank, som var pålagt å kontrollere alle transaksjoner til og fra libyske interesser.⁹ Overordnet forsøker oppgaven å bidra til følgende problemstilling: *Hvordan foregikk internasjonaliseringen av norsk oljeindustri på 1990-tallet, og hvordan forholdt den norske stat seg til oljeselskapenes aktivitet i internasjonale problemsoner?*

⁶ Einar Lie, *Oljerikdommer og internasjonal ekspansjon*. 2005: 410 - 416

⁷ Bjerke 2007

⁸ Se for eksempel Magnus Berges masteroppgave, *Norsk Hydros afrikanske eventyr: en studie av Norsk Hydros engasjement i Angolas oljesektor*, fra 2004.

⁹ Forskrift om FN- resolusjon nr. 748/1992. 1992: §1-3

Historiografi

Flere fagfelt har bidratt med relevant forskning. Sentralt står norsk og libysk oljehistorie, norsk utenriks- og bistandspolitisk historie, og forskning på FN-sanksjonenes effekt og virkemåte. Det finnes flere gode verk som omhandler selskapshistorie, men et fåtall av dem retter fokuset mot internasjonalisering i særlig grad. Litteraturen om norske oljeselskapers aktivitet i problemsoner er begrenset eller svært politisk orientert, som den om Statoils samarbeid med British Petroleum (BP) og engasjementet i Aserbajdsjan.¹⁰ Sagas engasjement i Libya var svært ulikt Statoils i Aserbajdsjan. Saga hadde ikke noen fast samarbeidspartner, og engasjementet befant seg i Nord-Afrika, ikke Sentral-Asia. Derfor fokuserer jeg heller på Norsk Hydros engasjement i Angola, som har flere fellesnevner. La oss starte med et overordnet perspektiv, og se på hvordan fenomenet internasjonalisering behandles i forskningslitteraturen om norsk oljeindustri.

Fenomenet er på et overordnet og teoretisk nivå undersøkt av Helge Ryggvik i avhandlingen *Norsk oljevirksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale* fra 2000. Sentralt i Ryggviks analyser av 1990-tallet står 1986 og oljeprisfallet. Ryggvik argumenterer for at prisfallet ledet til at den norske stat reduserte reguleringene på internasjonal oljevirksomhet i Nordsjøen, i et forsøk på å holde aktiviteten oppe. Dette økte konkurransen for de norske selskapene, som tidligere hadde nytt godt av å være statens foretrukne selskaper. Som følge av den økte konkurransen søkte de norske selskapene ut i verden for å skaffe seg erfaring de kunne bruke i forhandlingene om nye tildelinger i Nordsjøen.¹¹ Samtidig blir overgangen fra proteksjonisme til liberalisme beskrevet som en mer generell diskursendring, mot å se liberalisering og internasjonal virksomhet som noe positivt.¹²

Ved å engasjere seg internasjonalt ble de norske oljeselskapene en aktiv del av norsk utenrikspolitikk. Historieskrivingen på området har stort sett dreid seg om forsvars- og sikkerhetspolitikk, og har fokusert lite på sammenhengen mellom utenrikspolitikk og oljevirksomhet. Et unntak er Rolf Tamnes, som i *Et større Norge* argumenterer for at Norges økende oljeavhengighet gjorde landet sårbart ovenfor internasjonale konjunktursvingninger, noe som igjen ledet til et økt fokus på en stabil verdensorden, og påfølgende kommersiell stabilitet. På

¹⁰ Se for eksempel Helge Ryggvik, *Til siste dråpe* (2009).

¹¹ Helge Ryggvik, *Norsk oljevirksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale*. 2000: 338 - 346

¹² Ryggvik 2000: 3

den måten fikk Norge et insentiv til å samarbeide tettere med internasjonale organisasjoner som jobbet for et mer stabilt verdenssamfunn, særlig FN og NATO, på 1980- og 1990-tallet.¹³

I sin doktoravhandling fra 2012, *Foundation and Ornament*, konkluderer Hallvard Kvale Svenbalrud med at Norge inntok en rolle som promotør for et lovbasert, internasjonalt samfunn, men at denne ikke var avhengig av FN. Heller var det Norges rolle som småstat som var utslagsgivende. Samtidig var FN en viktig arena for Norge, der kunne nordmennene få sin stemme hørt, og ble ofte møtt med enighet.¹⁴ Lenge delte FN og Norge et syn på hvordan verden skulle organiseres, men dette endret seg på 1990-tallet. Norge brøt da med det etablerte fokuset på Ny Økonomisk Verdensorden (NØV), et fokus som var lansert av Organisasjonen av Alliansefrie Land (Non-Alligned Movement, NAM) og tok utgangspunkt i at den internasjonale økonomien måtte reformeres dersom utviklingslandene skulle komme med. Norge valgte heller å jobbe for at utviklingslandene i større grad skulle åpnes for den internasjonale markedsøkonomien.¹⁵

Flere endringer i det norske synet på utviklingsland meldte seg på 1990-tallet. Frode Liland og Kirsten Alsaker Kjerland skriver i *1989 - 2002: På bred front* at norske myndigheter anså altruisme og egennytte som to sider av samme sak. Det var bra for Norge at forholdene i verden ble bedre.¹⁶ Norge kunne hevde seg selv som småstat ved å satse på myk makt og høy internasjonal status, noe staten kunne få gjennom et større engasjement for et bedre verdenssamfunn. Menneskerettigheter skjøt frem som en sentral faktor på 1990-tallet. Et slikt fokus ga Norge en «politisk kapital» de kunne bruke til å fremme sin sak i for eksempel FN eller NATO.¹⁷ Her spilte det norske næringslivet en sentral rolle. Menneskerettigheter gikk fra å være noe staten og myndighetene skulle ta seg av, til å bli noe selskapene måtte forholde seg til i sin daglige virksomhet.¹⁸ På den ene siden ble det lettere å få innpass i utviklingsland dersom selskapet hadde et rykte for å verne om menneskerettigheter og demokratisk virksomhet, på den andre bidro det til å legitimere virksomheten for norske myndigheter.¹⁹ Samspillet mellom stat og næringsliv i Norge hadde som mål å bli så etisk korrekt som mulig.

¹³ Rolf Tamnes, *Et større Norge*. 2009: 291 - 303 og 321 - 324

¹⁴ Hallvard Kvale Svenbalrud, *Foundation and Ornament*. 2012: 253 - 255

¹⁵ Svenbalrud 2012: 147 - 148

¹⁶ Frode Liland & Kirsten Alsaker Kjerland, *1989 - 2002: På bred front*. 2003: 84

¹⁷ Liland & Kjerland 2003: 86

¹⁸ Liland & Kjerland 2003: 113

¹⁹ Liland & Kjerland 2003: 257

Om Norge faktisk ble en etisk stat blir diskutert av Jonathon Moses og Bjørn Letnes i *Managing Resource Abundance and Wealth*. De skriver at Norge i dag promoterer seg selv som en pådriver for fred, utvikling og miljøbevissthet, til tross for at landets velstand stammer fra olje- og gassvirksomhet, som ikke har noen stolt historie på noen av disse punktene.²⁰ Statens fokus på etisk virksomhet ble også overført til landets næringsliv, med Statoil som fremste eksempel.²¹ Ved å ta *bedriftens samfunnsansvar* (Corporate Social Responsibility, CSR) på alvor, kunne de norske selskapene bidra til å bygge det norske omdømmet som etisk stat.²² Denne holdningen ble stadig mer aktiv gjennom 1990-tallet.

Med andre ord finnes det en kobling mellom norsk utenrikspolitikk og næringsliv, en kobling som på 1990-tallet ble tydeliggjort gjennom et økt fokus på etisk og bærekraftig utvikling, med menneskerettigheter, demokrati og fred i sentrum. Statens prioriteringer skulle gjenspeiles i selskapene, noe som ble tydelig med en stadig mer aktiv holdning til CSR. Norges bilde av seg selv som «humanitær stormakt» skulle også bygges gjennom at selskapene, særlig oljeindustrien, skulle bidra med det de kunne, der de kunne. Slik styrket Norge sin posisjon i det internasjonale samfunn. Relasjonen mellom stat og selskap handlet altså om mer enn bare den økonomiske gevinsten de kunne gi hverandre, det handlet også om omdømme og hvordan staten ble representert i utlandet. Statens bilde kunne så igjen brukes av selskapene til å argumentere for hvorfor de burde få oppdrag i for eksempel utviklingsland. Stat og selskap fungerte dermed i et gjensidig fordelaktig forhold, hvor begge kunne nyte godt av den andres omdømme.

Et eksempel på dette finnes i Einar Lies skildring av Norsk Hydros engasjement i Angola, en av få tilgjengelige skildringer av et engasjement i en internasjonal problemsone. Hydro engasjerte seg i landet i 1992, og visste fra starten at dette var et potensielt problematisk område. Selskapet var derfor opptatt å ha en etisk handlingsplan, uten at den ble fulgt opp av konkrete tiltak.²³ Lie skildrer bruken av «smøring» på styresmaktene, det vi i dag vil kalle korrupsjon. Selskapet opplevde dette som mer legitimt på 1990-tallet, hevder han, ettersom synet på «smøring», som for eksempel samfunnstjenester i form av å bygge fotballbaner eller lignende,

²⁰ Jonathon Moses & Bjørn Letnes, *Managing Resource Abundance and Wealth*. 2017: 214 - 215

²¹ Moses & Letnes 2017: 221 - 227

²² Moses & Letnes 2017: 227

²³ Lie 2005: 407

endret seg stort gjennom 1990-tallet. Frem til midten av tiåret kunne selskapene skrive av slik virksomhet på skatten, og praksisen ble ikke offisielt ulovlig før i 1999.²⁴

For å posisjonere seg for fremtidige tildelinger i Angola, ønsket Hydro å fremstille seg som et «[...] kompetent og renhårig selskap fra et lite og fredelig land.»²⁵ Hydro brukte sitt eget og den norske stats omdømme aktivt for å selge seg inn hos de angolske myndighetene. Teknikkene var internt i selskapet beskrevet som «Hydro-kortet» og «Norges-kortet».²⁶ Hydro i Angola blir dermed et konkret eksempel på hvordan norske selskaper kunne bruke statens omdømme til sin egen fordel. At engasjementet ble ansett som lovlig, viser at det juridiske rammeverket ikke oppfylte dagens standarder. Det var lite som hindret Hydro i å engasjere seg i en internasjonal problemsone.²⁷

Lie skriver også om Libya, hvor Hydro vurderte et engasjement rundt midten av 1990-tallet. Området var vurdert som et potensielt satsningsområde, men ledelsen nølte seg ut av en satsning. Årsaken, hevder Lie, var særlig den ustabile, politiske situasjonen i landet.²⁸ Videre var Hydros internasjonale strategi i første halvdel av 1990-tallet basert på samarbeid med kjentfolk, i Angola samarbeidet selskapet med Elf Aquitaine, og noe tilsvarende fant de ikke i Libya.²⁹ Området var derfor for politisk ustabilt og økonomisk usikkert til at Hydro turte å satse i området. De etiske hensynene nevnes ikke av Lie, noe som ikke er så rart ettersom det nasjonale fokuset på etikk primært lå i den politiske retorikken, og ikke i lovverket, enn så lenge.

Saga Petroleums internasjonale engasjement, både generelt og i Libya spesifikt, har fått lite oppmerksomhet, til tross for at også det befant seg i dette vanskelige knutepunktet mellom omdømme i retorikk og praksis. Hans Christian Erlandsen tar for seg temaet i sitt kapittel av selskapets egen jubileumsbok, *Sagaen om Saga*, og skriver at Saga skulle bli et internasjonalt oppstrømselskap av betydelig størrelse på 1990-tallet, en målsetting som passet godt med de internasjonale forholdene.³⁰ Selskapet investerte i Libya i 1994, og i 1996, samme år som Saga

²⁴ Lie 2005: 406 - 407

²⁵ Lie 2005: 408

²⁶ Lie 2005: 408 - 409

²⁷ Angola var underlagt sanksjoner under FN- resolusjon nr. 864 av 1993. Disse dreide seg om forbud mot våpensalg, og ble etablert som en reaksjon på den angolske borgerkrigen som raste fra 1975 og frem til 2002, med visse oppbrudd.

²⁸ Lie 2005: 403 - 406

²⁹ Lie 2005: 405 og 409

³⁰ Hans Christian Erlandsen, *Borte bra, hjemme best*. 1997: 77

kjøpte det tidligere kuwaitiske selskapet Santa Fe Exploration Limited, produserte Mabruk-feltet, hvor Sagas operasjon var plassert, ca. 2500 fat olje per dag.³¹ Ryggvik nevner også engasjementet i Libya, men nøyer seg med å konkludere med at selskapet investerte der for å styrke sin posisjon på norsk sokkel, uten å gå dypere inn i problemstillingen.³² Analyseresultatene til Ryggvik står sentralt i det første empirikapittelet av denne oppgaven.

Store deler av Libyas rolle i det internasjonale samfunn er nøye redegjort for, hovedsakelig på grunn av borgerkrigen som brøt ut i 2011, og landets historiske rolle i Organization of Oil Exporting Countries, OPEC, på 1970-tallet.³³ Sentralt i de fleste fremstillinger står landets oljeressurser, forvaltningen av dem, og landets relasjon til omverden. Utviklingen av landets petroleumslovgiving dekkes av Judith Gurney, i boken *Libya: The Political Economy of Oil*. Her argumenterer Gurney for at petroleumslovverket utviklet seg i takt med Libyas relasjon til det internasjonale samfunnet. Avtaleverket Exploration and Production Sharing Agreement (EPSA) III, vedtatt i 1988 og ikke avløst av EPSA IV før i 2005³⁴, markerte et vendepunkt i relasjonen. Libya hadde ført en strengt nasjonal linje i oljevirksomheten under Gaddafi,³⁵ og konsekvent sikret staten fordeler på bekostning av de internasjonale selskapene. Med EPSA III ga regimet større fordeler til de utenlandske selskapene, i et forsøk på å tiltrekke seg utenlandsk kapital.³⁶

Lovendringene var en del av en større vestvending landet gjennomgikk i overgangen fra 1980- til 1990-tallet som følge av økende politisk og økonomisk isolasjon, frembrakt av amerikanernes boikott av landet i 1986 og økt tilknytning til terror, hevder Dirk Vandewalle. For Libya, som var avhengig av oljeselskapene for å opprettholde driften av samfunnet, var dette prekært. Den libyske regjeringen iverksatte økonomiske reformer som skulle vri landet mot USA og vesten, men dette har i ettertid blitt beskrevet som skrivebordsreformer, uten reell innvirkning på den libyske økonomien.³⁷

³¹ Erlandsen 1997: 78

³² Ryggvik 2000: 221

³³ Se for eksempel Dirk Vandewalles *A History of Modern Libya* fra 2012 eller Allison Pargeters *Libya: The Rise and Fall of Qaddafi* fra 2012.

³⁴ Oil4All 2013

³⁵ Det finnes mange måter å stave navnet Gaddafi (Qaddafi/Gadhafi/Qadhafi) på. Jeg velger å bruke den skrivemåten som ligger nærmest norsk rettskriving. Det samme gjelder stedsnavn som Murzuk (Murzuq).

³⁶ Judith Gurney, *Libya: The Political Economy of Oil*. 1996: 72 - 73

³⁷ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*. 2012: 159 - 169

Sanksjonene innført av FN i 1992 fikk derimot reell effekt på det libyske regimet. Stephen D. Collins skriver i artikkelen *Dissuading State Support for Terrorism: Strikes or Sanctions? (An Analysis of Dissuasion Measures Employed Against Libya)* hvordan sanksjonsregimet reduserte den libyske stats støtte til terror, samtidig som de åpnet landet for større, vestlig aktivitet.³⁸ Sanksjonene traff Libya der det gjorde vondt, i økonomien og den militære kapasiteten, gjennom forbud mot finansielle transaksjoner av ulike slag, og forbud mot flytrafikk til og fra landet.³⁹ Kombinert med lave oljepriser, ledet dette til økt misnøye hos befolkningen, noe som i større grad enn de økonomiske sanksjonene alene kan ha bidratt til Gaddafis beslutning om å frigjøre de mistenkte etter Lockerbie-saken til en skotsk domstol i 1999, hevder Collins.⁴⁰

Collins støttes av Andrew Mack og Asif Khan når han argumenterer for at sanksjonenes effekt avhenger av engasjementet til de deltagende landene.⁴¹ David Cortright, George A. Lopez og Linda Gerber-Stellingwerf argumenterer på tilsvarende måte i *The Oxford Handbook on the United Nations*. Den virkelige effekten fra FN-sanksjonene kommer fra en målrettet virksomhet mot spesifikke aspekter ved et bestemt mål, som samtlige deltakerland er motivert til å gjennomføre.⁴² Konklusjonen er at dette var tilfellet i Libya, og både Collins og *Handbook* fremstiller Libya som et vellykket eksempel på FNs bruk av økonomiske sanksjoner, som har vært heftig diskutert i litteraturen gjennom hele FNs eksistens.⁴³

Libya var en honningkrukke for de norske oljeselskapene på 1990-tallet. Drevet av konkurranse og et behov for strategisk posisjonering søkte de seg til områder hvor potensialet var stort. Samtidig begynte den norske stats internasjonale posisjon å få effekt på oljeselskapene. Landets omdømme som «humanitær» stormakt skulle styrkes av selskapene i deres internasjonale engasjement. Det betød at visse områder ble vanskelige, ettersom de var på kant med det internasjonale samfunnet. Hydros engasjement i Angola var mulig fordi den norske bekjennelsen til FN og NATO enda ikke hadde gått over i selskapslovgivningen, noe som åpnet for at selskapene kunne investere i vanskelige områder, til tross for den norske stats omdømme. Omdømmet kunne faktisk heller brukes til å sikre seg en posisjon i den utvalgte problemsonen. Samtidig fantes et

³⁸ Stephen D. Collins, *Dissuading State Support of Terrorism: Strikes or Sanctions? (An Analysis of Dissuasion Measures Employed Against Libya)* 2004: 1 - 2

³⁹ Collins 2004: 10

⁴⁰ Collins 2004: 11 - 12

⁴¹ Collins 2004: 12 og Andrew Mack & Asif Khan, *UN Sanctions: A Glass Half Full?* 2004: 119 - 120

⁴² David Cortright, George A. Lopez & Linda Gerber- Stellingwerf, *Sanctions*. 2007: 366

⁴³ Collins 2004: 15 - 16 og Cortright, Lopez & Gerber- Stellingwerf 2007: 353

betydelig større risikoelement i Libya, i form av multilaterale, økonomiske sanksjoner mot oljevirkksomheten og politisk ustabilitet. Det er ikke gjort noen punktanalyse av norske oljeselskapers engasjement i Libya tidligere.

Kilder

Hovedvekten av primærkildene som danner utgangspunktet for denne oppgaven er hentet fra Utenriksdepartementets arkiver. Materialet består av fire saksmapper om Norges relasjon til Libya og FN-sanksjonene mot landet. Majoriteten av materialet er korrespondanse mellom Saga, UD og Norges Bank. Den delen av korrespondansen som har foregått uten at UD har stått i kopi mangler. I tillegg er ikke materialet fullstendig organisert, og inneholder dokumenter som ikke er oppgitt i oversikten. Ettersom det tidvis er uklart hva slags materialtype det er snakk om, blir det gjennomgående referert til som «brev», eller «vedlegg til brev». Mappene dekker perioden 1990 – 1998, og har blitt avgradert stegvis. Noe mot slutten av 1990-tallet, annet i februar 2018.

Uttekslingen mellom UD, Norges Bank og Saga består stort sett av Sagas redegjørelser, og de innledende eller oppfølgende spørsmålene fra de statlige institusjonene. Den sentrale aktøren hos UD er 4. Rettskontor, som ble slått sammen med Seksjon for Folkerett i overgangen 1997/1998.⁴⁴ Materialet inneholder også interne notater, kalt «notat», sendt mellom de ulike delene av UD, særlig 4. Rettskontor og Utenriksråden. Tidvis ble det sendt flere brev i måneden, andre ganger kunne det gå nesten et år mellom dem. Samtidig inneholder mesteparten av korrespondansen en innledende oppsummering av saken, noe som gjør det mulig å rekonstruere hendelsesforløpet.

Der kildematerialet fra UD ikke har vært nok til å gi svar, har jeg brukt bedriftsinterne publikasjoner som årsrapporter og bedriftsbladet *Saga Nytt* fra perioden 1990 – 1999, samt informasjonsskrivet *Saga Informasjon*, først publisert i 1995. Ettersom dette er selskapets egne utgivelser, må sannhetsverdien vurderes kritisk. Fremstillingene er interessante på sitt vis, for de kan bidra til å belyse hvordan selskapet så på sitt eget engasjement, og hvordan ledelsen ville fremstille det for selskapets interessenter. Dette gir interessant innsikt i selskapets interne motiver og organisering. Videre har jeg brukt *Aftenposten*, hvor debatten om Saga og Libya raste i årsskiftet 1997/1998. Jeg har også gjennomført et intervju med den tidligere direktøren for Sagas

⁴⁴NSD Forvaltningsdatabasen (uå)

internasjonale operasjoner, Torstein Sanness. Intervjuet har bidratt til å dekke hull i fremstillingen, som enten ikke nevnes eller dekkes godt av det øvrige kildematerialet. Her er det viktig å være bevisst på at Sanness perspektiver kommer fra en selskapsintern aktør, 18 til 28 år etter hendelsene fant sted. Derfor er det viktig med et kritisk blikk i håndteringen av alle disse kildene.

Kombinert gir kildene et innblikk i Sagas operasjon i Libya, hvordan de vurderte sitt eget engasjement og hvordan statsapparatet forholdt seg til det. Dette er, så vidt meg bekjent, et av de første prosjektene som tar utgangspunkt i dette materialet for å belyse internasjonaliseringen av norske selskaper og deres operasjoner i problemsoner. Tidligere forskning sier lite om statens juridiske vurderinger, eller har et mer overordnet og teoretisk perspektiv. Dessuten var ingen av disse landene underlagt samme type økonomiske sanksjoner som Libya. Materialet mitt sier derimot lite om Sagas eller Norges Banks interne vurderinger. Kildematerialet finnes. Norges Bank slapp meg ikke inn i sitt arkiv, og det ligger flere bokser om Saga Petroleum i Hydros arkiv hos Riksarkivet. Dette materialet er underlagt en klausul på 50 år. Ingen, hverken forskere eller andre, får innsyn innen den tid. Jeg vil derfor oppfordre alle som har en interesse for temaet om å sende en henvendelse til Riksarkivet når vi nærmer oss 2050.

Oppbygging og struktur

Oppgaven består av fem kapitler, inkludert innledning og konklusjon. Strukturen er kronologisk. Kapittel 2 gir en grov oversikt over utviklingen av forholdet mellom stat og selskap i oljeindustrien, sammen med en skisse av Saga Petroleums utvikling i norsk oljeindustri og en redegjørelse for Libyas posisjon i det internasjonale samfunnet frem til 1990-tallet. I kapittel 3 presenteres Sagas internasjonalisering frem til 1994, med fokus på motivasjon og strategi. Deretter analyseres beslutningen om å gå inn i Libya. Her står samarbeidet med det franske oljeselskapet Total sentralt, og jeg vil argumentere for at dette var fundamentalt for Sagas mulighet til å gå inn i landet på generelt grunnlag. Samtidig var velviljen fra libyske myndigheter minst like viktig, og her står Sagas bruk av eget omdømme og det såkalte «Norges-kortet» i fokus. Kapittel 4 dekker tidsrommet 1994 – 1999, og analyserer Sagas operasjon i Libya og hvordan den utviklet seg i løpet av sine fem, operative år. Her vil jeg vise at sanksjonsforskriften påvirket Sagas, så vel som de andre oljeselskapenes, handlingsmønster, men kanskje ikke på den måten det er naturlig å anta. I kapittel 5 diskuterer jeg de mest sentrale funnene, presenterer nye spørsmål og avslutter oppgaven. Alt av kilder og litteratur er oppført i den avsluttende bibliografien.

Kapittel 2: En verden i endring

Før vi går løs på analysen er det hensiktsmessig med en grov oversikt over utviklingen frem mot 1990-tallet. Maktforholdet mellom stat og selskap, viktigheten av olje, Saga Petroleum mellom det internasjonale og det nasjonale i norsk oljehistorie, og Libyas forhold til det internasjonale samfunn står sentralt. Utviklingen på 1990-tallet var et resultat av en lang prosess, og denne prosessen utgjør konteksten for analysen som presenteres i kapittel 3 og 4. Målet er å vise at Saga befant seg i en ny, endret verden da selskapet bega seg ut på sitt internasjonale eventyr på 1990-tallet.

Maktforholdet mellom stat og selskap i oljesektoren

Maktforholdet mellom ressursøkende selskaper og vertsland har variert gjennom historien.⁴⁵ For moderne industrisamfunn, som i stor grad er bygget på ikke-fornybare ressurser, er dette spesielt viktig. Behovet for å skaffe seg ressurser, som igjen er ujevnt fordelt på kloden, er blant grunnene til at de internasjonale selskapene vokste frem.⁴⁶ Olje var lenge svært billig og hadde høy, strategisk verdi, noe som gjorde den til en dominerende ressurs etter andre verdenskrig.⁴⁷ Den kalde krigens geopolitiske usikkerhet økte behovet for olje, og ressursen ble ansett som fundamental for å vinne enhver, eventuell krig.⁴⁸ På midten av 1960-tallet overtok olje som verdens fremste energigiver, dermed ble den svært viktig også i folks hverdag.⁴⁹ Oljen var fundamental både strategisk og kommersielt, og verdens oljeavhengighet var et faktum.

Selskap og vertsland sto i et gjensidig avhengighetsforhold. Selskapene jaktet på ressurser de kunne hente ut og selge, mens vertslandene ønsket å få inn selskaper de kunne kreve skatter og avgifter av. Raymond Vernon presenterte i 1971 *the obsolescing bargain model* (OBM-teorien). Hans hovedpoeng er at relasjonen mellom stat og selskap endret seg gjennom investeringsprosessen. Selskapene hadde makten de i oppstarten, de kunne bestemme hvor de

⁴⁵ Dag Harald Claes, *States and firms in the international oil market*. 2011: 294

⁴⁶ Richard Heinberg, *The Party's Over*. 2005: 1

⁴⁷ Timothy Mitchell, *Carbon Democracy*. 2013: 111

⁴⁸ Leonardo Maugeri, *The Age of Oil*. 2008: 55

⁴⁹ Maugeri 2008: 77

skulle investere. Når pengene var investert befant de seg på statens nåde, noe som ga den makten.⁵⁰ Oljeindustrien, som var preget av svært kapitalkrevende investeringer, var særlig følsom på dette risikoelementet.

For å redusere risikoen og øke egen inntjening, organiserte verdens største oljeselskaper seg i en kartell-lignende virksomhet etter andre verdenskrig. Selskapene, populært kalt «de syv søstre», var dominerende i Midtøsten, som vokste frem som verdens oljereservoar utenfor USA på 1920-tallet.⁵¹ Sammen kontrollerte Anglo-Iranian Oil Company (BP fra 1954), Standard Oil Company of California (SoCal, Chevron etter fusjon med Gulf Oil i 1985), Gulf Oil (til 1985), Royal Dutch Shell, Standard Oil Company of New Jersey (Exxon fra 1972), Standard Oil Company of New York (Mobil fra 1963) og Texaco, nesten hele verdens oljeproduksjon. Samtlige, bortsett fra Shell, som var nederlandsk/britisk, og BP, som var britisk, var amerikanske.⁵²

Selskapene var fullt integrerte, de kontrollerte både produksjon og utvikling (oppstrøm), og viderebehandling og markedsstilførsel (nedstrøm) av olje.⁵³ Dermed var det lite rom for andre selskaper som ønsket seg en plass på markedet. Produksjonskapasiteten og etterspørselen økte drastisk etter andre verdenskrig, og søstrenes integrerte hegemoni ga dem med det større kontroll over oljeprisen. Vertslandene baserte sine skatter og avgifter på oljeprisen, og søstrenes kontroll ga dem mindre å si på det de tjente penger på.⁵⁴ Videre var søstrene organisert slik at hvert selskap hadde produksjon i minst to land. Dersom det ene landet økte reguleringene, kunne selskapet svare med å trappe opp aktiviteten i et annet. Slik reduserte søstrene risikoen som OBM-teorien skildrer. Lojaliteten innad gjorde at den hegemoniske posisjonen ble bevart frem til 1970-tallet, da motstanden ble for stor.⁵⁵

Den fremste motstanderen av søstrenes dominans var OPEC, som ble dannet av de største oljeproduserende landene i 1960.⁵⁶ Koalisjonen var lite handlekraftig og preget av intern splittelse i oppstarten, men vokste på kraften fra den arabiske nasjonalismen som ble sterkere gjennom 1950- og 1960-tallet. Suez-krisen i 1956 synliggjorde vertslandenes mulighet og evne til å nasjonalisere

⁵⁰ Teorien ble lansert av Raymond Vernon i boken *Sovereignty at Bay: The Multinational Spread of US Enterprises* fra 1971.

⁵¹ Maugeri 2008: 50 - 51

⁵² Maugeri 2008: 72 - 73

⁵³ Claes 2011: 296

⁵⁴ Claes 2011: 298

⁵⁵ Claes 2011: 296 - 297

⁵⁶ Daniel Yergin, *The Prize*. 2012: 500

driften av egne naturressurser. Viljen til å nasjonalisere vokste i takt med motstanden mot vesten, særlig USA, og med Seksdagerskrigen av 1967 ble situasjonen prekær.⁵⁷ Konfliktnivået vanskeliggjorde transporten fra Midtøsten til Europa, noe som åpnet for økt oljeleting i Nord-Afrika.⁵⁸ Libya, sentralt plassert langs Middelhavet, skulle bli åstedet for den arabiske nasjonalismens gjennombrudd i kampen mot oljeselskapenes hegemoni.

Første september 1969 tok oberst Muammar Gaddafi makten i Libya ved statskupp, ridende på en bølge av arabisk nasjonalisme og anti-vestlig retorikk.⁵⁹ Regimet ønsket å spre en verdensrevolusjon basert på arabisk sosialisme. Det krevde penger. Libya var en relativt ung oljeprovins, og derfor var ikke de vestlige oljeselskapenes hegemoni like sterkt der som andre steder. Regimet forhandlet med selskapene enkeltvis heller enn som samlet blokk, noe som gjorde det mulig å spille selskapene mot hverandre. Slik klarte det libyske regimet å sikre seg større kontroll over egne ressurser, og inntektene de genererte.⁶⁰ Motivert av hendelsene fulgte andre vertsland etter, og med Teheran- og Tripoli-avtalene fra 1971 overtok vertslandene 55% av profitten og fikk fastsatt en høyere oljepris.⁶¹ Oljeselskapenes hegemoni var brutt, OPEC overtok lederrollen i oljemarkedet.

Gjennom 1960- og 1970-tallet kom flere anti-vestlige regjeringer til makten, med et budskap om nasjonal kontroll over egne ressurser. Dette gjorde at nasjonaliseringsbevegelsen vokste i styrke gjennom 1970-tallet, spesielt gjennom opprettelsen av nasjonale oljeselskaper.⁶² Disse overtok for selskapene som enten ble presset ut eller trakk seg ut som følge av nye reguleringer.⁶³ De nasjonale selskapene manglet ofte teknisk kompetanse eller kunnskap. Dette ledet til en annen form for samarbeid, nemlig produksjonsdelingsavtaler (Production Sharing Agreement, PSA/PDSA), mellom de nasjonale og de internasjonale selskapene. Avtalene ga vertslandet eierskap til ressursen i bakken, men selskapene fikk mandat til å hente den ut og selge den til en, av OPEC, fastsatt pris. Hovedregelen var at den første produksjonen skulle dekke

⁵⁷ Claes 2011: 297

⁵⁸ Maugeri 2008: 93 - 100

⁵⁹ Mitchell 2013: 165

⁶⁰ Claes 2011: 298

⁶¹ Maugeri 2008: 106

⁶² Mitchell 2013: 144

⁶³ Claes 2011: 300

selskapets utgifter, såkalt «cost oil», mens resten, «profit oil» skulle deles mellom selskapene, hvor det nasjonale selskapet fikk mest.⁶⁴

Oljekrisen i 1973 synliggjorde avhengighetsforholdet vesten og USA hadde til Midtøsten. For å redusere avhengigheten startet utviklingen av alternative energikilder og produksjonsområder, som Nordsjøen, og USA etablerte et eget overskuddslager for olje. OPECs marked ble dermed redusert. For å stabilisere oljeprisen ble det fastsatt produksjonskvoter for hvert enkelt land, men lave utsalgspriser fikk flere land til å bryte med sine kvoter, og lojaliteten brast.⁶⁵ I 1982 gikk Saudi Arabia over til å bli svingprodusent; landet kuttet sin produksjon for å holde prisene oppe.⁶⁶ Smerteterskelen ble nådd i 1985. Saudi Arabia etablerte et avtaleverk som ga en fast inntekt til selgeren, uavhengig av oljepris. Dermed ble det mer lukrativt for selgerne å selge saudisk olje. I frykt for å miste markedsandeler fulgte resten av OPEC etter. Markedet overtok priskontrollen i takt med at hegemoniet gikk i oppløsning. Mot slutten av året var markedet oversvømt og oljeprisen traff bunnen. Produksjonssjokket var en realitet.⁶⁷

Fra 1986 ble maktforholdet mellom stat og selskap jevnet ut. Ingen av dem kunne dominere, ettersom markedet overtok priskontrollen.⁶⁸ De internasjonale selskapene samarbeidet med de nasjonale selskapene, og fikk med det spredt risikoen samtidig som vertslandene fikk produsert sine ressurser. Mye av den internasjonale usikkerheten forsvant med Sovjetunionens kollaps i 1991, men frykten for en ny oljepriskollaps var fortsatt nærværende.⁶⁹ Prisen forble relativt stabil gjennom 1990-tallet, på ca. \$18, til tross for et hopp som følge av USAs invasjon av Irak i 1991.⁷⁰ Økonomiske kriser reduserte energibehovet nok til å holde prisen stabil.⁷¹ Det betyr ikke at behovet forsvant, men det nye behovet ble i større grad dekket av produksjonsområder i Nordsjøen og Alaska.⁷²

⁶⁴ Maugeri 2008: 117 - 118

⁶⁵ Maugeri 2008: 121 - 135

⁶⁶ Maugeri 2008: 133 - 137

⁶⁷ Yergin 2012: 728 - 739

⁶⁸ Maugeri 2008: 140 - 141

⁶⁹ Maugeri 2008: 169

⁷⁰ Arve Johnsen, *Norges evige rikdom*. 2008: 300 - 301

⁷¹ Maugeri 2008: 145 - 146

⁷² Claes 2011: 303

Saga Petroleum mellom det nasjonale og det internasjonale

Maktforholdet mellom stat og selskap har også variert på norsk sokkel. Helge Ryggvik beskriver utviklingen som en veksling mellom det nasjonale og det internasjonale, hvor oljeindustrien startet som åpen, ble mer proteksjonistisk for å bygge norsk kompetanse, for så å åpne seg for internasjonale aktører igjen i 1986.⁷³

Saga Petroleum AS ble opprettet i 1972, med utgangspunkt i det private, norske redermiljøet.⁷⁴ Miljøet hadde tidligere organisert seg i form av *Norwegian Oil Consortium*, Noco, grunnlagt i 1963, som et forsøk på å komme med på oljeeventyret fra starten.⁷⁵ Fra 1965 samarbeidet Noco med amerikanske Amoco, noe som ga nødvendig faglig tyngde for å komme med på tildelinger på norsk sokkel.⁷⁶ Staten var i oppstarten opptatt av at de internasjonale selskapene skulle engasjere seg så mye som mulig, så den anså samarbeidet som positivt i så måte.⁷⁷ Samtidig var risikoen ved oljeproduksjon høy, noe som gjorde staten forsiktig med å gi norske selskaper et stort engasjement.⁷⁸ I første konsesjonsrunde fra 1965, var norske oljeselskaper representert på bare 29 av de 79 utdelte blokkene. Norske myndigheter ville lære hvordan de kunne bygge en selvstendig oljeindustri ved å lære av de internasjonale aktørene.⁷⁹ Dermed slet Saga med å innpass på norsk sokkel den første tiden.

Ekofisk-funnet i 1969 var et vendepunkt i norsk oljehistorie, særlig på grunn av Haag-møtet samme år og den påfølgende EF-striden. Sentralt i debatten sto nasjonal selvråderett.⁸⁰ Nasjonal styring og kontroll ble mantraet for norsk oljepolitikk på 1970-tallet.⁸¹ For Saga ble dette mer problematisk enn positivt, ettersom alliansen med Amoco medførte at et utenlandsk selskap ble med inn på en andel av norsk sokkel.⁸² Dermed var ikke Saga «nasjonalt» nok til å bli prioritert i denne runden heller. Resultatet var at selskapet slet med inntektene, og tilliten fra investorene var

⁷³ Ryggvik 2000: 75 - 120

⁷⁴ Ryggvik 2000: 175

⁷⁵ Egil Helle, *Saga i norsk oljehistorie*. 1997: 9

⁷⁶ Helle 1997: 13

⁷⁷ Ryggvik 2000: 78

⁷⁸ Helge Ryggvik, *A Short History of the Norwegian Oil Industry*. 2015: 7

⁷⁹ Ryggvik 2015: 7 - 8

⁸⁰ Rolf Tamnes, *Oljealder*. 1997: 170 og Ryggvik 2015: 7 - 8

⁸¹ Ryggvik 2015: 8

⁸² Helle 1997: 22 - 23 og Ryggvik 2000: 176

tynnslitt.⁸³ Som salt i såret opprettet Stortinget i 1972 et helnasjonalt selskap, Statoil, hvis mål var å beskytte norske interesser fra utenlandske selskaper.⁸⁴ Dette kunne vært spikeren i kista for Sagas muligheter i Nordsjøen, og med det, Saga som selskap. Oljeselskapet var avhengig av politisk velvilje for å overleve, og det hadde det dårlig med i oppstarten.

Sagas hovedproblem var manglende faglig tyngde og kompetanse. Selskapet anså internasjonalisering som den beste løsningen. I løpet av sine første leveår satset Saga mer enn dobbelt så mye i utlandet som på norsk sokkel.⁸⁵ Investeringene sendte Saga inn i alt fra peruviansk jungel til britisk sokkel, og selskapet bygget internasjonal erfaring og et omfattende kontaktnettverk.⁸⁶ Investeringene ble aldri hverken inntektsgivende eller langvarige, noe som gjorde Sagas investeringer mest imponerende på papiret. Verre ble det av at selskapet mistet sine mer erfarne arbeidere til mer interessante og utfordrende prosjekter i Nordsjøen.⁸⁷

Ikke alt pekte nedover. Sagas rolle som selvstendig, norsk oljeselskap ble stadfestet da det i 1973 ble tildelt 5% i blokken som inneholdt Statfjord-feltet.⁸⁸ Hvorfor skjedde det? På den ene siden skulle Saga være de private aktørenes reelle mulighet til å delta i oljeindustrien. Norsk Hydro, som på den tiden var deleid av staten, var ikke nok, mente politikerne. På den andre anså staten det som bedre med tre vinduer inn i oljevirkksomheten enn to.⁸⁹ Selskapets selverklærte gjennombrudd kom i 1979, med tildelingen av 6% i det norske Gullfaks-feltet.⁹⁰ Samme år ble Oseberg, Troll og Snorre påvist, hvor Saga fikk flere andeler. Samtidig opphevet Stortinget bestemmelsen om at Hydro og Saga måtte bære Statoils letekostnader ved et arbeidsuhell, noe som utvilsomt lettet børen de måtte bære.⁹¹ Saga avvirket mesteparten av sine internasjonale investeringer i takt med at aktiviteten på norsk sokkel økte, og mot slutten av 1980-tallet gjenstod nesten ingen.⁹² Her ser vi nok en gang viktigheten av politisk velvilje.

⁸³ Helle 1997: 20 - 21

⁸⁴ Helge Ryggvik, *Til siste dråpe*. 2009: 115

⁸⁵ Hans Christian Erlandsen, *Borte bra, hjemme best*. 1997: 71

⁸⁶ Erlandsen 1997: 72 - 76

⁸⁷ Ryggvik 2015: 20

⁸⁸ Ryggvik 2000: 88

⁸⁹ Ivar Hippe & Hans Henrik Ramm, *Fra Norges beste bank til fullverdig oljeselskap*. 1997: 89

⁹⁰ Helle 1997: 34

⁹¹ Ryggvik 2000: 190

⁹² Ryggvik 2015: 20

1980-tallet var en langt bedre periode for Saga. Selskapet fikk i 1984 operatøransvar og 10% eierandel på blokk 34/7, som inneholdt en stor del av Snorre-feltet. Feltet ble vedtatt utbygd i 1988, og da det ble operativt i 1992 var Saga et fullt operativt selskap. Videre kom Gullfaks, hvor Saga hadde 6%, og Oseberg, hvor selskapet hadde 8.55%, i produksjon i henholdsvis 1986 og 1988.⁹³ Årsaken til oppturen på 1980-tallet var endringer i den oljepolitiske diskursen, godt hjulpet på vei av Kåre Willochs Høyre-regjering fra 1981 til 1986 og produksjonssjokket av 1986.

Fokuset på nasjonal styring og kontroll vedvarte under Willoch, men det ble samtidig åpnet for en større grad av privat virksomhet. Willochs mål om å «vingeklippe» Statoil, noe han gjorde ved å blant annet opprette Statens Direkte Økonomiske Engasjement (SDØE, i dag Petoro), kom sammen med et økende fokus på deregulering av den private næringsvirksomheten i Nordsjøen.⁹⁴ Produksjonssjokket av 1986 reduserte optimismen i det norske oljemiljøet, og det ble klart at de utenlandske selskapene ikke kunne operere under like strenge forhold som tidligere. Derfor ble dereguleringen også videreført og for alvor gjennomført av Gro Harlem Brundtland og hennes Arbeiderparti-regjering som kom til makten i 1986.⁹⁵ Samtidig hadde fornorskingspolitikken fungert, mange mente at de norske oljeselskapene var modne for internasjonal konkurranse. Videre fikk fortsatt norske selskaper 50% eierandel i samtlige tildelinger under 11. konsesjonsrunde i 1987. Forskjellen var at åtte av 22 operatørskap gikk til internasjonale aktører.⁹⁶ Dette var en større andel enn tidligere.

På 1990-tallet var globalisering det sentrale elementet i norsk oljevirksomhet.⁹⁷ Internasjonale selskaper ble hentet inn, samtidig som norske oljeselskaper ble oppfordret til å søke ut, for med det å styrke sin konkurranseposisjon.⁹⁸ Dereguleringer og oppløpet mot EØS-avtalen i 1994, gjorde at selskapene sto *mer*, men ikke *helt* på egenhånd. Statoil, Hydro og Saga opplevde fortsatt at staten holdt en beskyttende hånd over den etablerte virksomheten deres, om enn i mindre grad enn tidligere.⁹⁹ Saga sto altså i en helt ny situasjon på 1990-tallet. I motsetning til tidligere hadde selskapet et overskudd, staten var positivt innstilt til internasjonalisering og den geopolitiske

⁹³ Ryggvik 2000: 191

⁹⁴ Ryggvik 2015: 20 - 21

⁹⁵ Ryggvik 2015: 21

⁹⁶ Ryggvik 2015: 22

⁹⁷ Ryggvik 2015: 25

⁹⁸ Ryggvik 2000: 135 - 141

⁹⁹ Ryggvik 2015: 27 - 30

utviklingen i Sovjetunionen og tilhørende regioner åpnet nye områder for oljevirkksomhet. Beslutningen om å investere i Libya kan dermed se ut til å komme litt ut av det blå, særlig hvis vi tar en kikk på landets nyere historie.

Libya og det internasjonale samfunn

Gaddafis maktovertagelse i 1969 gjorde ham i stand til å overta en allerede utviklet oljeindustri, og legge press på de etablerte selskapene. Landet hadde gjort seg til et attraktivt område for de internasjonale selskapene, gjennom en kombinasjon av attraktiv lovgiving, gode finansielle rammer og et arbeidsomt folk.¹⁰⁰ Frykten for at oljeselskapene skulle få tildelinger, men så la dem ligge mens de hentet ut mer lønnsom olje fra for eksempel Midtøsten, gjorde at libyerne implementerte en klausul som påla oljeselskapene å produsere oljen dersom de først fikk en tildeling.¹⁰¹ Med andre ord var det libyske oljesystemet velutviklet for å få oljeselskaper inn, og tvinge dem til å produsere. Forpliktelsen var noe av grunnen til at de var et lett mål for Gaddafis regime på 1970-tallet, ettersom de allerede hadde gjort investeringer, i tråd med OBM-teorien.

Oljeindustrien var en av grunnene til at Libya utviklet seg til en internasjonal kruttønne. Gjennom 1970- og 1980-tallet brukte det libyske regimet oljepengene blant annet til å støtte ulike terrororganisasjoner verden over. Motivet var Gaddafis ønske om å spre en verdensrevolusjon, med arabisk sosialisme som bærende ideologi, og USA og vesten som fremste fiende.¹⁰² Reaksjonen fra verdenssamfunnet var en gradvis økning av sanksjoner og begrensninger på libysk handelsvirksomhet. I 1985 besluttet president Reagan å avslutte alle direkte investeringer i landet og fryse libyske midler på amerikansk territorium. Da dette ikke fungerte, og terrorangrepene økte i styrke, bombet USA Tripoli og Benghazi i april 1986.¹⁰³ Året har blitt stående som et merkeår i libysk historie.

De amerikanske sanksjonene var harde, men den libyske økonomien gikk likevel rundt. Land som Italia og Vest-Tyskland hadde gjort seg avhengige av den libyske oljen, noe som ledet

¹⁰⁰ Vandewalle 2012: 54

¹⁰¹ Frank C. Waddams, *The Libyan Oil Industry*. 1986: 68 - 70

¹⁰² Ronald Bruce St John, *Libya and the United States*. 2002: 121 - 135

¹⁰³ St John 2002: 135 - 138

til at libyerne fortsatt tjente penger.¹⁰⁴ Det statlige *Libyan National Oil Corporation*, NOC,¹⁰⁵ overtok den daglige driften på områdene hvor amerikanerne trakk seg ut.¹⁰⁶ Politisk og økonomisk isolasjon var likevel et alvorlig problem. Den folkelige misnøyen vokste. Libyske arbeidere hadde ikke nødvendig kunnskap, og statsselskapet manglet teknologien til å oppdatere oljevirkosomheten. Amerikanernes uttrekning og påfølgende finansiell uro gjorde landet mindre attraktivt for internasjonale selskaper. EPSA II er et godt eksempel. Da forhandlingene om nye tildelinger startet i 1980, deltok 13 nye oljeselskaper. Da avtaleverket ble fornyet i 1988, var det bare de tyske selskapene som var igjen.¹⁰⁷ Andre selskaper som allerede hadde et engasjement i landet, som ENI og Total, deltok også. Poenget er at EPSA II hadde som mål å tiltrekke seg nye oljeselskaper, og det fungerte ikke som planlagt.

En slik utvikling kunne ikke gå upåaktet hen hos et regime som var avhengig av oljenæringen.¹⁰⁸ Papirreformene fra slutten av 1980-tallet økte omsetningen av private forbrukervarer, men systemet forble upopulært, og det ble ingen reell markedsretting i landet.¹⁰⁹ EPSA III, introdusert i 1988 og implementert som rammeverk gjennom 1990-tallet, var en suksess sammenlignet med forsøkene på økonomisk reform. Avtaleverket ga oljeselskapene en viss andel av produksjonen til å dekke egne utgifter, en praksis som hadde vært vanlig i majoriteten av den oljeproduserende verden siden Indonesia tok i bruk EPSA-malen på 1960-tallet.¹¹⁰ NOC skulle riktignok fortsatt ha svært høye andeler.¹¹¹ Likevel ledet avtalen til at ca. et dusin utenlandske selskaper hadde investert i Libya rundt 1995. Et av disse selskapene var Saga. Vandewalle kaller likevel ikke avtalen en absolutt suksess, ettersom flere av de nye selskapene ikke hadde erfaring eller kompetanse til å drive egne operasjoner, og derfor var avhengige av andre.¹¹²

Gjennom 1990-tallet arbeidet amerikanerne hardt for at det skulle implementeres strengere sanksjoner mot Libya, blant annet gjennom en fullstendig oljeboikott. Dette ble motarbeidet av flere europeiske land, som hadde gjort seg avhengige av libysk olje. En boikott ville derfor skade

¹⁰⁴ Vandewalle 2012: 150 - 155

¹⁰⁵ Libyan National Oil Corporation overtok for Libyan Petroleum Company (Lipetco) i 1970. Jeg bruker forkortelsen NOC heller enn LNOC/Linoco, ettersom NOC er gjengangeren i kildematerialet.

¹⁰⁶ St John 2002: 132

¹⁰⁷ Vandewalle 2012: 157

¹⁰⁸ Waddams 1986: 229

¹⁰⁹ Vandewalle 2012: 162

¹¹⁰ Gurney 1996: 67

¹¹¹ Gurney 1996: 68

¹¹² Vandewalle 2012: 167

deres økonomiske interesser.¹¹³ Deler av det internasjonale samfunnet hadde med andre ord en interesse for at den libyske oljevirksomheten ble opprettholdt, noe som forklarer hvorfor det var andre oljeselskaper i Libya i utgangspunktet. Samtidig befant Norge seg i en spesiell posisjon, med fokuset rettet mot myk makt og politisk kapital. Dette satte Saga i en vanskelig situasjon, spesielt gitt avhengigheten selskapet hadde til den norske stats velvilje. Verden var en annen enn da selskapet satset internasjonalt på 1970-tallet. Det er denne problematikken vi vender oss mot i kapittel 3.

¹¹³ Ronald Bruce St John, *Libya: Continuity and Change*. 2011: 98 Dette gjelder særlig EU- land.

Kapittel 3: Å legge grunnlaget for reisen

Å legge ut på en reise, uavhengig av omfang og lengde, krever at den reisende er bevisst på hva reisen vil innebære for en selv og sine omgivelser. Uten slik innsikt er det umulig å vite om turen vil bli vellykket eller ikke. For et oljeselskap er slike vurderinger særlig viktige, ettersom et internasjonalt engasjement koster mye penger. Saga Petroleum måtte veie fordelene med et engasjement i Libya mot den potensielle risikoen. En feilvurdering kunne få katastrofale følger. Kunnskapsgrunnlaget Saga brukte for å vurdere engasjementet i Libya kom fra flere ulike kilder, blant annet sine andre engasjement i utlandet i perioden 1990 - 1994. I dette kapittelet vil jeg analysere Sagas grunnlag for å investere i Libya.

Å være seg selv og sine omgivelser bevisst

Sagas internasjonale eventyr på 1990-tallet startet med en ferd ut i de indonesiske sumpområdene. I juni 1990 startet produksjonen på Jambi Merang-feltet. Det nasjonale oljeselskapet Pertamina hadde operatøransvaret sammen med franske Elf Aquitaine.¹¹⁴ Ethvert internasjonalt engasjement har en ekstra kostnad sammenlignet med produksjon i hjemlandet. Denne kan være konkret, som økte transportkostnader, eller mer abstrakt, som økt konkurranse eller risiko. Egenskapen til å dekke en slik kostnad beskrives av John Dunning som et *eierspesifikt fortrinn*. Fortrinnet er unikt for ethvert selskap, og kan innebære alt fra nasjonal tilhørighet til finansiell kapasitet og teknisk kompetanse.¹¹⁵ I Sagas tilfelle er dette interessant, ettersom produksjonen på Snorre ikke startet før to år senere.¹¹⁶ Ryggvik hevder at selskapet ikke iverksatte noen internasjonal storsatsning før kjøpet av Santa Fe, og begrunner det med manglende finansielle muskler.¹¹⁷ Gitt selskapets historie med lite lønnsomme internasjonale prosjekter må det også ha vært vanskelig å legitimere en slik utenlandssatsing for aksjonærene. Hvordan og hvorfor kunne Saga da satse i Indonesia så tidlig som i 1990?

La oss starte med hvordan selskapet fremstilte seg selv og sine fortrinn. I det nye tiårets første utgave av bedriftsavisen *Saga Nytt*, skriver administrerende direktør Asbjørn Larsen at

¹¹⁴ «Saga engasjert i Indonesia» i *Saga Nytt*, nr. 2. 1990

¹¹⁵ John Dunning & Sarianna M. Lundan, *Multinational Enterprises and the Global Economy*. 2008: 99 - 109

¹¹⁶ Helge Keilen, *Snorre - en historie i dristighet*. 1997: 68 - 69

¹¹⁷ Ryggvik 2000: 218 - 219

selskapets økonomiske situasjon var bedre enn tidligere.¹¹⁸ Selskapsledelsen var i ferd med å vurdere et engasjement utenfor Norges grenser, og målet med det var å utnytte den kunnskap og kompetanse selskapet hadde opparbeidet seg på norsk sokkel.¹¹⁹ Larsen var altså tydelig på at selskapet hadde finansiell kapasitet og kombinert med attraktiv kompetanse ville det gjøre internasjonal virksomhet attraktivt for Saga. Selv om det kan stilles spørsmålstegn ved fremstillingen av disse fortrinnene, de er tross alt presentert i bedriftsavisen, viser den at selskapet var bevisst på sin egen utvikling og sitt eget potensiale.

Samtidig var alle Sagas engasjementer basert på en serie krav til risikonivå og avkastning, og det med spesifikk referanse til selskapets operative og finansielle kapasitet.¹²⁰ Selskapet var derfor også bevisst på sine egne begrensninger. Det hadde et overskudd og en bedre situasjon, men det betød ikke at de kunne gjøre hva som helst. Rammeverket selskapet kunne operere innenfor var de reelle verdiene det disponerte, og disse la sine naturlige begrensninger på selskapets aktivitet. Ryggvik konstaterer at Sagas investeringsmønstre på 1990-tallet skilte seg fra selskapets aktivitet på 1970-tallet.¹²¹ Bevisstheten selskapet hadde om egne forutsetninger kan ha vært en forklarende årsak til det. Hadde Saga egentlig noen finansiell kapasitet å snakke om? Var selskapets fremstilling basert på virkeligheten, eller løse spekulasjoner fra selskapsledelsens side?

Sagas oljesalg økte fra 2.5 millioner m³ i 1989 til 2.7 millioner m³ i 1990. Dette er ikke et veldig stort hopp, men selskapet anslo videre at produksjonen ville stige til 5.5 millioner m³ på midten av 1990-tallet, dersom utviklingen sto seg.¹²² Dette var en ambisiøs framskriving, og indikerer at selskapet hadde stor tillit til sine nåværende og kommende prosjekter. Ledelsen var tydelig på at mesteparten av veksten skulle komme fra Snorre-feltet, men Troll og Oseberg genererte også en solid inntekt. Selskapet valgte med andre ord å satse internasjonalt basert på et beskjedent overskudd, uten å være sikker på fremtidige inntekter. Samtidig var det sannsynlig, også i datiden, at Snorre ville økte selskapets finansielle kapasitet enormt. Bakgrunnen for en slik fremstilling var å betrygge aksjonærene om at selskapet visst hva de gjorde.

Daværende styreformann i Saga, Wilhelm Wilhelmsen, var tydelig på at aksjonærenes interessert best ble ivaretatt dersom selskapet spredte sine investeringer på ulike porteføljer. Et

¹¹⁸ «Saga skal fortsatt være et oppstrøms oljeselskap» i *Saga Nytt*, nr. 1. 1990

¹¹⁹ «Saga satser på norsk sokkel» i *Saga Nytt*, nr. 1. 1990

¹²⁰ *Årsrapport for 1990*, Saga Petroleum. 1991: 22

¹²¹ Ryggvik 2000: 221

¹²² *Årsrapport for 1990*, Saga Petroleum. 1991: 22

internasjonalt engasjement ville øke aksjonærenes utbytte betraktelig.¹²³ Her ser vi at Saga var opptatt av å fremstille seg selv og sine beslutninger som rasjonelle ovenfor aksjonærene. Selskapet var med andre ord bevisst på rollen aksjonærene spilte i arbeidet de gjorde, og visste at dersom de skulle holde seg flytende måtte de ha dem på laget. Hvorfor mente Wilhelmsen at selskapet måtte ut i verden for å sikre seg inntekt?

Asbjørn Larsen poengterte i 1990 at potensialet for tildelinger på norsk sokkel kunne reduseres betraktelig fra midten av 1990-tallet.¹²⁴ Årsrapporten for samme år utdyper dette, og legger vekt på Norges økte tilknytning til Europa og veien mot EØS-avtalen som grunnleggende årsak. Åpningen av norsk sokkel ville øke konkurransen på norsk sokkel, og dermed måtte selskapet utvide inntektsgrunnlaget.¹²⁵ Selskapsledelsen var bevisst på den nasjonale og internasjonale utviklingen i retning friere marked og økt konkurranse. Dette var på den ene siden positivt, ettersom Saga som privat selskap lenge hadde blitt nedprioritert sammenlignet med Statoil. På den andre var det negativt, ettersom Saga ville miste den politiske beskyttelsen de faktisk hadde. Torstein Sanness var tydelig på at også Saga hadde vært et beskyttet selskap på norsk sokkel, og at internasjonaliseringen var en måte å kompensere for den nye usikkerheten som oppstod.¹²⁶ Dermed fantes det flere årsaker til at selskapet satset på internasjonalisering, selv før det fikk et solid inntektsgrunnlag fra Snorre. Fortsatt gjenstår spørsmålet: Hvorfor Indonesia?

Bedriftsavisene fremstiller potensialet for inntekt som det sentrale. Andre selskaper hadde allerede påvist olje på Jambi Merang, og dermed kunne Saga trygt anta at det ikke ble en bomtur. Samtidig var mange av de påviste oljefellene, altså de underjordiske lommene hvor oljen befant seg, var av samme type som dem selskapet jobbet med i Nordsjøen.¹²⁷ I tråd med Larsens påstand over, var dette altså et område hvor Saga fikk brukt sin tekniske kompetanse. Indonesia tilbød altså selskapet en inntekt og en mulighet til å videreutvikle dets tekniske kompetanse. Motivert av de lokale og internasjonale forholdene og troen på fremtidig inntekt, satset dermed selskapet i Indonesia i juni 1990. Motivasjonen hadde ikke vært den samme uten en kjennskap til området. Selskapet måtte ikke bare være kjent med seg selv, men og området det investerte i. Vurderingen

¹²³ «Soliditet og lønnsomhet» i *Saga Nytt*, nr. 2. 1993.

¹²⁴ «Saga skal fortsatt være et oppstrøms oljeselskap» i *Saga Nytt*, nr. 1. 1990

¹²⁵ *Årsrapport for 1990*, Saga Petroleum. 1991: 21

¹²⁶ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹²⁷ «Saga engasjert i Indonesia» i *Saga Nytt*, nr. 2. 1990

av Jambi Merang ledet til konklusjonen om at selskapet kunne bære kostnaden og sikre en inntekt, til tross for at produksjonen på Snorre enn så lenge lå fram i tid.

En beslutning som i utgangspunktet kunne virke dumdristig, fremstår dermed som mer rasjonell. Sagas ledelse var bevisst på selskapets egne fortrinn og ulemper, og kombinert med internasjonale forhold og den kommende utviklingen på norsk sokkel motiverte dette til et internasjonalt engasjement. Bedriftsavisene ble brukt aktivt til å legitimere og forklare beslutningen ovenfor aksjonærene, som selskapsledelsen visste den måtte ha med på laget. Samtidig kunne ikke selskapet satse hvor som helst, det måtte være bevisst også på de lokale forholdene i området hvor det planla å gå inn. Her står vi på tampen til å kunne si noe om Sagas internasjonale strategi, som i bunn og grunn dreide seg om å posisjonere seg strategisk.

Å posisjonere seg i terrenget

I selskapets årsrapport for 1990 står det at selskapet hadde et mål «[...] om å etablere seg som et internasjonalt oppstrømsselskap av betydelig størrelse», noe som «[...] krever vekstmuligheter gjennom engasjementer utenlands i årene som kommer.»¹²⁸ Selskapet skulle fortsette å vokse, og skaffe seg internasjonale prosjekter som bidro til dette. Så langt vet vi at selskapet ønsket seg interessante prosjekter hvor det fikk brukt sin kompetanse og tjent penger. Dette er en reel, men overfladisk årsak. Bak det økonomiske og tekniske motivet lå et ønske om å styrke posisjonen på norsk sokkel.¹²⁹ Målet var alltid å stå best mulig rustet for arbeid i Nordsjøen, som var selskapets hovedsatsningsområde. En slik strategi beskrives som en form for *strategisk posisjonering*, hevder Ryggvik.¹³⁰ Posisjoneringen fungerte to veier. Selskapet ønsket primært å bygge kompetanse og økonomisk grunnlag for å styrke sin posisjon på norsk sokkel, men de nye engasjementene kunne også fungere som brohoder for større prosjekter dersom oppstarten skulle vise seg å være vellykket.

En slik strategi la stor vekt på vertslandet. I tillegg til å ha tilgjengelige ressurser, måtte det være strategisk riktig, både for å styrke posisjonen på norsk sokkel og for å kunne bygges ut senere. Målet var en «[...] fokusert satsning i et fåtalls områder med betydelig potensial og hvor Saga har

¹²⁸ Årsrapport for 1990, Saga Petroleum. 1991: 22

¹²⁹ «Saga skal fortsatt være et oppstrøms oljeselskap» i *Saga Nytt*, nr. 1. 1990

¹³⁰ Ryggvik 2000: 219

konkurranseskraft.»¹³¹ Var området attraktivt nok, kunne det videreutvikles til å bli et *kjerneområde*.¹³² En viktig forutsetning for at et område skulle kunne bli nettopp det, var at selskapet kunne beherske det både politisk, teknologisk og kommersielt.¹³³ Å beherske området forutsatte kjennskap til området, slik vi så selskapet hadde i Indonesia. Sanness forklarte at Saga valgte å samarbeide med selskaper som hadde et etablert prosjekt eller lang fartstid i området, nettopp av den grunn. Samtidig som samarbeidspartnerne fungerte som en viktig informasjonskilde, var de med på å sikre selskapet en «myk landing» i de nye områdene. Selskapet trengte ikke starte noe fra bunnen, noe det ikke hadde finansiell kapasitet til. Ved å samarbeide med andre fikk de rom til å bli kjent med området og utrede muligheten for å utvikle det til et kjerneområde. Dette forklarer ytterligere hvordan selskapet kunne satse i Indonesia så tidlig som i 1990. Selskapet gikk ikke inn med alt de hadde i en offensiv satsning, men trappet opp investeringene gradvis.

Å posisjonere seg ovenfor den norske stat innebar flere faktorer. Selskapet måtte vise at det hadde den nødvendige kompetansen og det finansielle grunnlaget til å drifte det som var svært krevende operasjoner. Samtidig må statens fokus på menneskerettigheter og CSR ha begynt å spille en rolle utover på 1990-tallet. Dermed ble det lagt et nytt lag av vurderinger og forhold selskapet måtte forholde seg til etter hvert som tiden gikk. Saga sa aldri noe om dette offentlig, men gitt selskapets tidligere erfaring med staten er det liten tvil om at de anså dens støtte som viktig, uavhengig av hvor sterke de var finansielt og hvor stor dereguleringen var.

For å overleve i den kommende tiden var det viktig for Saga å posisjonere seg strategisk i terrenget, noe det mente det var i stand til på grunn av sin sterkere finansielle situasjon. Målet var å slå to fluer i en smekk: Ved å etablere seg som et internasjonalt selskap ville det få en sterkere posisjon på norsk sokkel, samtidig som de nye områdene de investerte i kunne videreutvikles dersom forholdene lå til rette for det. For å få til det var de nødt til å sikre seg kunnskap om området, noe de gjorde ved å samarbeide med andre selskaper. Selskapets strategi ledet dem inn på flere nye områder i første halvdel av 1990-tallet.

¹³¹ *Saga Nytt*, nr. 2. 1996: 18

¹³² *Saga Nytt*, nr. 1. 1997: 13

¹³³ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

Å bygge erfaring i fremmed terreng

Figur 1 viser de ulike områdene Saga engasjerte seg i perioden frem til de gikk inn i Libya, altså 1990 - 1994.

Fig. 1: Sagas internasjonale engasjementer, 1990 - 1994

Land	Område (oppstart)	Samarbeidspartnere	Prosentandel
Indonesia (1990 - 1997)	Jambi Merang (1990)	Pertamina/Elf Aquitaine (1990 - 1993)	20% (50% etter 1993)
	Natuna-sjøen (1991)	Pertamina/Enterprise/Mitsui (1993)	30%
	Gelam (gass) (1994)	Pertamina/Asamera	7%
Namibia (1992 - 1999)	Uspesifisert, offshore (1992)	Statoil/Hydro/Bow Valley (1993)/Talisman	30% (22.5% 1993 - 1995)
Angola (1994 - 1999)	Blokk 1 på kontinentalsokkelen (1994)	Shell/Engen	10%

Informasjonen er syntetisert av forfatteren fra tilgjengelige bedriftsinterne publikasjoner i perioden 1990 – 1999

Indonesia var Sagas mest omfattende satsningsområde. Her overtok Saga Elfs andel av virksomheten i 1993, og ble med det assisterende operatør, sammen med Pertamina. Operatørkompetanse var noe Saga lenge hadde jaktet på, og i Indonesia fikk de erfaring med et område de selv hadde kompetanse på. Det er lite sannsynlig at Saga ville fått den posisjonen uten å ha teknisk kompetanse fra Nordsjøen. Engasjementet vedvarte frem til 1997, da Saga solgte andelene sine for ca. 200 millioner kroner.¹³⁴ Årsaken var ifølge *Saga Nytt* at selskapet ønsket å prioritere sine satsninger ved Atlanterhavsmarginen, hvor de hadde fått områder etter kjøpet av Santa Fe, og Nord-Afrika.¹³⁵ Ryggvik utvider påstanden, og slår fast at årsakene var rent kommersielle. Selskapet tjente rett og slett ikke nok.¹³⁶ Torstein Sanness innrømmer i ettertid at det var den dårlige produksjonsdelingsavtalen som var årsaken til at selskapet ikke tjente nok. Ved justeringer i oljeprisen skulle Pertamina ha 100% av overskuddet, og det var en kostnad Saga ikke var villig til å bære.¹³⁷

¹³⁴ *Saga Nytt*, nr. 3. 1997: 23

¹³⁵ *Saga Nytt*, nr 1. 1997: 13

¹³⁶ Ryggvik 2000: 216

¹³⁷ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

Engasjementet i Indonesia viser flere interessante sider ved Sagas internasjonalisering. For det første er engasjementet et eksempel på at Sagas internasjonalisering til en viss grad var vellykket. Selskapet fikk operatøransvar, og fikk brukt sine begrensede midler til å bygge seg en relevant kompetanse for videre posisjonering i Nordsjøen. For det andre viser engasjementet viktigheten av å være området og de omkringliggende forholdene bevisst. Saga opplevde at en samarbeidspartner over flere år krevde størstedelen av utbyttet fra operasjonen, noe som må ha gjort dem ekstra oppmerksomme på det. Her kan det være relevant å spørre seg hvorfor Saga ikke trakk seg ut tidligere, dersom forholdene faktisk var så dårlige. Mitt argument er at Saga ikke hadde et reelt alternativ til Indonesia for å skaffe seg erfaring før de kjøpte Santa Fe i 1996. Selskapets behov for erfaring var dermed viktigere enn potensialet for inntekt.

Samtidig må den internasjonale utviklingen gjennom første halvdel av 1990-tallet tas med i beregningen. Oljeprisen gjorde et hopp i 1991, men forholdt seg deretter lav, på rundt \$18, frem mot slutten av tiåret. 1992 var et vanskelig år for selskapet, til tross for åpningen av Snorre-feltet. Svake konjunkturer og lave oljepriser hadde svekket selskapets grunnlag for inntekt. Samtidig var det vanskelig å opprettholde produksjonen. Dermed var internasjonalisering stadig viktigere, og selskapet skulle satse på «modne» områder, og var villig til å ta større geologiske og økonomiske risiko i de aktuelle områdene. Videre var selskapsledelsen tydelig på at Saga skulle jakte på etablerte prosjekter, hvor de hadde et godt forhold til de etablerte selskapene. Målet var å spre risikoen i «[...] den totale porteføljen», altså var selskapet villig til å ta en viss risiko, så fremt den totale risikoen var overkommelig.¹³⁸ Inntekt var fortsatt sentralt for selskapet, men det var villig til å løpe større risiko for å oppnå det.

I tillegg til Indonesia vurderte Saga å engasjere seg i Sovjetunionen i 1990. Dette ble aldri noe av.¹³⁹ Årsaken var at den politiske situasjonen gjorde fremtidige rammefaktorer usikre, og det var ikke noe Saga kunne satse på.¹⁴⁰ Dermed hadde også internasjonaliseringen et tidsaspekt ved seg, i tråd med tanken om å satse i kjerneområder. Det var viktig at engasjementet kunne vare, og sikre Saga en inntekt over en lengre periode. Potensialet og tryggheten må altså ha vært høyere i Indonesia enn i Sovjetunionen, og det til tross for de utfordrende aspektene ved samarbeidet med Pertamina.

¹³⁸ *Årsrapport for 1992*, Saga Petroleum. 1993: 27

¹³⁹ *Årsrapport for 1992*, Saga Petroleum. 1993: 27 og *Årsrapport for 1994*, Saga Petroleum. 1995: 5

¹⁴⁰ *Årsrapport for 1993*, Saga Petroleum. 1994: 36 og intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

Et siste område jeg vil se nærmere på, er Namibia. Her samarbeidet Statoil, Hydro og Saga på et stort leteområde utenfor kysten, med Hydro som operatør. Prosjektet har ingen paralleller på 1990-tallet, og er dermed også interessant i seg selv. Hva gjorde selskapene i Namibia, og hvorfor jobbet de sammen? Namibia var et potensielt oljeland på 1990-tallet, men det er først i nyere tid at potensialet har økt kraftig nok til å tiltrekke seg de største selskapene.¹⁴¹ Uten å si noe om årsaken til at de var der, postulerer Ryggvik at årsaken til at de norske selskapene fikk tildelingen, var «[...] at Norge var en flittig bistandsyter til Namibia.»¹⁴² Namibia brukes av Liland & Kjerland som et eksempel på næringslivets rolle i bilateral bistand, altså bistand ytt direkte fra Norge til et mottakerland. Oljeindustrien blir ikke nevnt i gjennomgangen av eksempelet.¹⁴³ En av årsakene til det kan ha vært at engasjementet i utgangspunktet var mislykket, dersom vi ser på hva oljeselskapene klarte å produsere i området. Brønnene var tørre, og dataene var negative.¹⁴⁴ Samtidig bidro norske myndigheter til å utforme det namibiske petroleumsllovverket.¹⁴⁵ Dette nevnes hverken av Ryggvik, Liland & Kjerland, eller Einar Lie. Lie nevner at Hydro engasjerte seg i Namibia, men sier ikke mer.¹⁴⁶

Engasjementet i Namibia viser at de norske oljeselskapene kan ha blitt brukt av de norske myndighetene som et ledd i deres bistandsarbeid, og blir dermed et konkret eksempel på utviklingen skissert i historiografien, hvor selskapene fikk en mer aktiv rolle i det norske bistandsarbeidet. Vi finner et lignende eksempel i 1978, da den norske stat ga Saga i oppdrag å lære opp arbeiderne i Benins oljeindustri. Prosjektet var en flopp, Saga hadde ingen erfaring å lære bort på det tidspunktet.¹⁴⁷ Da ideen om å kombinere bistand og næringsliv blusset opp igjen på 1990-tallet, valgte staten derfor å sende alle tre selskapene nedover, som sammen hadde en anstendig mengde erfaring. Arbeidet i Namibia kan ha vært et forsøk på å finne olje og samtidig stå modell for de namibiske myndighetene mens de fikk hjelp av norske oljefolk til å utarbeide et eget petroleumsllovverk. Engasjementet i Namibia underbygger dermed tanken om at det norske næringslivet var en aktiv bestanddel av norsk bistandspolitik.

¹⁴¹ Ratcliffe 2014

¹⁴² Ryggvik 2000: 214

¹⁴³ Liland & Kjerland 2003: 228 - 230

¹⁴⁴ *Årsrapport for 1998*, Saga Petroleum. 1999: 4

¹⁴⁵ «Saga søker på offshore- blokk i Namibia.» *Saga Nytt*, nr. 3. 1991

¹⁴⁶ Lie 2005: 400 - 403

¹⁴⁷ Ryggvik 2009: 127 - 128

Sagas internasjonale engasjement tok dem med inn i flere områder, og fra hvert sted tok selskapet med seg noe nye nytt. Indonesia ga selskapet operatørerfaring, i Sovjetunionen/Russland trakk Saga seg ut på grunn av manglende forutsigbarhet, og i Namibia var de en del av den norske stats overordnede bistandspolitik. Selskapet hentet altså inn en serie med erfaringer som ble brukt i vurderingen av Libya. Fremover mot 1994 var det mye som endret seg. Inntektene fra Snorre ble realisert, samtidig som oljeprisen forble lav og tvang selskapet til å åpne for å ta større risiko. Gjennomgående for alle vurderingene Saga foretok seg, var at området de investerte i måtte gi mening, gitt konteksten selskapet befant seg i. Det første spørsmålet vi må stille oss i anskuelsen av Sagas engasjement i Libya, blir dermed: Var det et mål mening?

Å velge et mål med mening

27. mai 1994 vedtok Saga Petroleums styre å takke ja til deltagelse på Mabruk-prosjektet, sammen med franske Total. Området lå ca. 700 km sør-øst for hovedstaden, Tripoli.¹⁴⁸ Hvorfor valgte selskapet å satse på Libya? Hovedmotivasjonen var landets gjenværende oljereserver. Mabruk-feltet hadde anslagsvis reserver tilsvarende 22 milliarder fat, med et letepotensial på 10 - 25 mrd. fat. Kombinert med gode kontraktbetingelser under EPSA III, gjorde dette at selskapet så på mulighetene for å hente ut profitt som gode. Sanness påstod at han aldri hadde sett en bedre kontrakt enn den selskapet fikk i Libya.¹⁴⁹ Sentral i dette rammeverket var at selskapene nå fikk en andel av produksjonen til «cost oil», noe de ikke hadde fått tidligere.¹⁵⁰ En annen sentral motivasjonsfaktor var de andre internasjonale selskapene som allerede var operative i Libya. Sanness nevner østerrikske ÖMV, franske Total, spanske Repsol, britiske LASMO, belgiske Petrofina, italienske ENI og de tyske selskapene Veba, Wintershall og Deminex.¹⁵¹ Saga anså også oppsidepotensialet som godt.¹⁵² Gitt selskapets mål om å investere i et område med stort potensiale hvor de hadde kjennskap til de lokale forholdene, virket Libya absolutt som et mål med mening.

¹⁴⁸ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 06.06.94

¹⁴⁹ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁵⁰ Don Hallet & Daniel Clark- Lowes, *The Petroleum Geology of Libya*. 2016: 25

¹⁵¹ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁵² *Saga Nytt*, nr. 1. 1995: 15

Sanness hevdet at det som gjorde Libya attraktivt var *fraværet* av store selskaper, som Exxon og Mobil.¹⁵³ På den ene siden var det viktig for Saga å gå inn et område hvor de hadde potensielle samarbeidspartnere som også kunne hjelpe dem med kunnskap om det aktuelle området, på den andre var det viktig at selskapene som var der ikke truet Sagas konkurranseposisjon. Det viktige med Libya var at det var de *riktige* selskapene som var engasjert der. Av de virkelige gigantene var det bare Total og ENI, og med franskmennene hadde Saga tidligere erfaring, noe som gjorde dem til en attraktiv, potensiell, samarbeidspartner.¹⁵⁴ Libya hadde store ressurser og hadde en gunstig konkurranse ramme, noe som bidro til å gjøre området aktuelt for Saga.

Samtidig var de gunstige konkurranseforholdene et tveegget sverd. På den ene siden ga de selskapet gode muligheter for profitt, på den andre må opphavet til de gode forholdene ha gjort beslutningen vanskelig. Rent praktisk forbød den norske forskriftens §1 alle norske selskaper «[...] å gjøre finansielle midler, herunder midler som stammer fra eiendom, tilgjengelig for libyske myndigheter, [...] privat eller statlig libysk foretak, [...] offentlige innretninger og institusjoner, samt for privatpersoner i Libya.»¹⁵⁵ Med andre ord skulle norske midler ikke være kilde til inntekter for libyske myndigheter eller borgere. §2 fastsatte også et flyforbud, noe som gjorde området vanskelig å komme seg til.¹⁵⁶ Den rent praktiske gjennomføringen var problematisk, men det var også omkringliggende forhold.

Dersom antagelsen om at Sagas mål med det internasjonale engasjementet var å posisjonere seg strategisk for kommende tildelinger i Nordsjøen, fremstår valget av Libya som mindre meningsfylt. Sagas primærkompetanse var innenfor produksjon av olje på dypt vann. Den libyske ørkenen hadde ikke mye til felles med Nordsjøen, og det var heller ingen ørken i Norge som Saga kunne få tildelinger på senere. Samtidig ville investeringene, dersom de var vellykkede, gi Saga et godt inntektsgrunnlag det kunne bruke videre. Statens relasjon til menneskerettighetene spilte nok også inn, men ikke i så stor grad, ettersom selskapet anså seg selv som modent og klart for internasjonal konkurranse.

¹⁵³ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁵⁴ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁵⁵ Forskrift om FN- resolusjon nr. 748/1992. 1992: §1

¹⁵⁶ Forskrift om FN- resolusjon nr. 748/1992. 1992: §2

Samtidig fortalte Sanness at beslutningen om å investere i landet rammet ham og flere andre personlig, ettersom mange mente det de gjorde var dumt, eller burde vært ulovlig. Til det sa han at dersom en skulle overleve i oljebransjen, måtte en stå for sine beslutninger og ikke la seg styre av enkeltpersoner eller journalister. Videre fortalte han at han mente at selskapet kunne gjøre noe godt i Libya, i tillegg til å tjene penger. Han mente Saga hadde en reell mulighet til å påvirke landet i positiv retning, ved å ta med seg de norske idealene og bruke dem i en lovlig og anstendig forretningspraksis.¹⁵⁷ Tenkemåten fungerte som en indre legitimering, en måte selskapet kunne forsvare beslutningen ovenfor seg selv og sine egne. En slik måte å argumentere på finnes ikke i det tilgjengelige kildematerialet, men det er ikke urimelig å anta at selskapet på et tidspunkt brukte argumentet ovenfor aksjonærene. I 1992 sluttet Sagas gjeld å vokse, og selskapet kunne realisere aksjonærenes investeringer i form av overskudd.¹⁵⁸ Det er derfor vanskelig å tro at de ikke på et eller annet vis måtte legitimere operasjonen i Libya ovenfor dem. Libya var en internasjonal kruttønne, og staten kunne umulig være interessert i at et norsk selskap investerte i områder som stred så kraftig mot dens etablerte omdømme. Samtidig hadde Saga nå støtte for å drive internasjonal virksomhet, til en viss grad gjorde selskapet det staten ønsket seg. Internasjonaliseringen i seg selv var derfor lettere å legitimere enn engasjementet i Libya, noe som kan ha bidratt til en slik måte å tenke på egen påvirkning.

Omstendighetene tatt i betraktning, var Libya definitivt et mål med mening for Saga. Potensialet var stort, og det var mulig å legitimere det effektivt ovenfor både interne og eksterne aktører. Det eneste som gjenstod var det praktiske. Selskapet måtte skaffe seg et prosjekt, og sikre at operasjonen det bega seg ut på var lovlig. Strategisk posisjonering eller ikke, et brudd på internasjonale forpliktelser tar seg dårlig ut, uansett nasjonalitet.

Å stille forberedt

Sagas første skriftlige henvendelse til UD, hvor Torstein Sanness redegjorde for sitt potensielle engasjement i Libya, ble sendt i mai, 1994. Redegjørelsen var utfyllende, og Saga skildret prosjektets omfang, samarbeidet med Total, og presenterte sin egen tolkning av den norske

¹⁵⁷ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁵⁸ Hippe & Ramm 1997: 97

sanksjonsforskriften.¹⁵⁹ Departementet kommuniserte med Saga flere ganger i løpet av starten av 1994, men det er åpenbart at selskapet gjorde også et omfattende forarbeid, både rent praktisk og juridisk, innen de tok kontakt med departementet.¹⁶⁰

Så tidlig som i 1991 gjennomførte Saga tekniske vurderinger av Mabruk-feltet.¹⁶¹ Arbeidet må ha vært utslagsgivende for selskapets iver etter å skaffe seg et fotfeste i området. Torstein Sanness fortalte at interessen for Libya var så stor, at Saga sendte en delegasjon til OPEC for å prate med den libyske oljeministeren, Abdallah Salem el-Badri, i 1992.¹⁶² Han ga dem en «oppskrift», en liste over hvilke personer de måtte snakke med, og i hvilke stillinger de befant seg.¹⁶³ Hvorfor var el-Badri villig til å hjelpe dem? Selv om spørsmålet om Sagas valg av Libya er det fremste i denne oppgaven, er det verdt å spørre seg hvorfor Libya valgte å slippe inn Saga. Hva gjorde det lille, norske selskapet attraktivt for landet? EPSA III og de økonomiske reformerne var et forsøk på å tiltrekke seg utenlandsk kapital og teknisk kompetanse, noe de manglet etter hendelsene på 1980-tallet.¹⁶⁴ Dermed fantes det et rent økonomisk motiv for å tiltrekke seg internasjonale oljeselskaper.

Samtidig trakk Torstein Sanness frem et annet argument, nemlig at libyerne ønsket å lære av nordmennenes ressursåndtering.¹⁶⁵ Dette stemmer overens med den frykten Vandewalle trekker frem som utgangspunktet for Gaddafis forsøk på økonomisk reform, nemlig frykten for at folket skulle gjøre opprør og bryte med den implisitte sosiale kontrakten inngått mellom stat og innbygger, og strategien Sanness viste til for å legitimere Libya som et mål med mening.¹⁶⁶ Dersom det libyske regimet var bekymret for å beholde sin legitimitet kan det å hente inn et selskap fra et land med kunnskap om demokratisk ressursforvaltning ha vært et strategisk grep, utover det rent økonomiske. På samme måte som Saga hadde kjennskap til de libyske forholdene må Libya ha hatt kjennskap til forholdene i Nordsjøen, og måten ressursene ble forvaltet på i Norge. At den

¹⁵⁹ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁶⁰ Notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Saga Petroleum A.S - Planer om deltakelse i et oljeutvinningsprosjekt i Libya*. 25.05.94

¹⁶¹ *Saga Nytt*, nr. 1. 1995: 15

¹⁶² el-Badri var oljeminister i Libya fra 1990 til 1992, for så å bli energiminister fra 1993 - 2000. Det er derfor mest sannsynlig at møtet fant sted i 1992.

¹⁶³ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁶⁴ Dirk Vandewalle, *Libya since Independence*. 1998: 142 - 143

¹⁶⁵ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁶⁶ Vandewalle 1998: 142

norske regjeringen bistod Namibia i utformingen av deres petroleumslovverk tidlig på 1990-tallet kan ha vært en motiverende faktor. Samtidig var Sanness svært tydelig på at Saga ikke anså det som deres jobb å «preike norsk politikk», men at det ikke var negativt å finne et levedyktig prosjekt som også hadde en positiv «spin off».¹⁶⁷

Videre er det ikke til å komme bort fra at Libya åpenbart var opptatt av å bryte ut av den diplomatiske isolasjonen som sanksjonene og den angloamerikanske boikotten hadde brakt med seg. Norge, som en demokratisk stat med tette bånd til både NATO og FN kan ha fungert som en stein på vektskålen libyerne ønsket å bruke for å sprengte seg ut av isolasjonen og inn i den vestlige verdens varme på ny. Hvilken tyngde Saga reelt sett bidro med kan diskuteres, men motivet er likevel sannsynlig. Motivene for å ville bryte seg ut av isolasjonen var primært økonomiske, men det libyske regimet var også opptatt av å beholde folkets velvilje. Med andre ord hadde oljeministeren gode grunner til å ville hjelpe, både oljeselskaper generelt, og et norsk oljeselskap spesielt, med et engasjement i den libyske oljevirksomheten.

Fra OPEC reiste delegasjonen via Djerba i Tunis til Libya, gjennom kilometervis med ørken. Vel fremme i Tripoli møtte de representanter fra det nasjonale NOC. Selskapet beskrives av Sanness som en blanding av det norske Petroleumstilsynet, Oljedirektoratet, Olje- og Energidepartementet og det generelle norske embetsverket. Det var NOC som styrte alt. Fra NOC fikk Saga klar beskjed: Selskapet var ikke erfarent nok til å operere på egen hånd. Med andre ord måtte Saga finne seg en partner for å få tilgang til de libyske områdene. Selskapet var forberedt på dette, og vendte seg umiddelbart til den italienske giganten, ENI.¹⁶⁸ Italienerne hadde lengst erfaring og størst nærvær i området, og var derfor en ypperlig samarbeidspartner.¹⁶⁹

Sanness beskrev Sagas forhold til ENI som en mengde samtaler som aldri ble til noe. Han mente de aldri nådde opp i det store selskapet, og at de ikke så noe behov for å hente inn flere konkurrenter i det de regnet som sin egen bakgård. Derfra vendte Saga seg mot det neste punktet på ønskelisten, Total. I motsetning til italienerne var franskmennene positivt innstilt til å ta med seg nordmennene på et prosjekt. Sanness begrunnet Sagas ønske om å samarbeide med Total med at de hadde positiv erfaring med selskapet, at de samarbeidet med selskapet på norsk sokkel og at

¹⁶⁷ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁶⁸ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁶⁹ Massimiliano Cricco, *ENI and North African oil Producing Countries during the 1970s*. 2016: 153

Total nettopp hadde sikret seg et prosjekt.¹⁷⁰ Dette fester Sagas første samtaler i Libya til tidsrommet 1992 – 1993, ettersom Total fikk operatørrettighetene på Mabruk i 1992.¹⁷¹ At Sanness så på selskapenes relasjon som positiv, er merkelig gitt Totals forsøk på en fiendtlig overtakelse av Sagas aksjer på 1980-tallet. Uten innskudd fra Volvo og økende inntekter fra prosjektene i Nordsjøen, hadde ikke Saga overlevd tiåret.¹⁷²

Samtidig kan dette brukes til å forklare hvorfor franskmennene var interessert i å samarbeide med Saga. Det var et forsøk på strategisk posisjonering. Selv om budskapet om deregulering garantert også nådde frem til Paris, endret ikke det faktumet at Saga hadde operasjoner i Nordsjøen som ikke kom til å forsvinne med EØS-avtalen. Ved å samarbeide med Saga kunne Total sikre seg et mulig samarbeid på norsk sokkel, noe som ville gi dem større kompetanse og igjen gjøre dem mer attraktive for både norske og britiske konsesjoner i Nordsjøen.

Videre fantes det et praktisk argument for å alliere seg med et annet selskap, nemlig at operatørskap var, og er, dyrt. Gjennom avtalen forpliktet Saga seg til å betale 25% av utgiftene operatørskapet brakte med seg, noe som gjorde den finansielle byrden lettere å bære for Total.¹⁷³ I tillegg er det mulig at Total ønsket seg en samarbeidspartner som et ledd i sin egen legitimeringsprosess. Også de hadde en nasjon å svare til, og det en av de som var direkte berørt av libysk terror, UTA 772 var et fransk fly. Det positive bildet av Saga som representant for Norge kunne dermed også brukes til å legitimere operasjonene ovenfor egne myndigheter, og egne ansatte. En kombinasjon av disse faktorene ledet til at Total inviterte med seg Saga på Mabruk-prosjektet tidlig i 1994.

Etterhvert som det praktiske kom på plass, måtte Saga også forholde seg til det juridiske aspektet ved et eventuelt engasjement. Selskapet utarbeidet sin egen tolkning av den norske sanksjonsforskriften, og sendte den til UD med ønske om en bekreftelse på at det de kom fram til var forenlig med departementets syn. Saga konkluderte med at deres engasjement ikke ville komme på kant med lovverket. Årsaken var at den norske sanksjonsforskriften var strengere enn resolusjonsteksten den var basert på, og dermed virket innsnevrende. Dermed måtte engasjementet vurderes opp mot andre land og deres tolkning. Som vi har sett var Saga fullt klare over at det var

¹⁷⁰ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁷¹ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 06.06.94

¹⁷² Kjell Østerbø, *Total- saken: Volvo sikret Saga selvstendig liv*. 1997: 101 - 111

¹⁷³ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland og Torstein Sanness til Norges Bank v/Kåre Bache: *FN- sanksjoner mot Libya. Søknad om overføring av midler*. 29.09.95

flere selskaper engasjert i Libya, og dette brukte de for å vise at også de burde få lov. Særlig franskmennene tillegges mye vekt. Saga viser i redegjørelsen spesifikt til de franske forskriftene 93 - 1264 av 29.11.93 med forordning av 29.11.93 om gjennomføring av resolusjon nr. 883, og hevder at departementet allerede på første møte hadde bekreftet at denne tolkningen var gyldig. Den skriftlige forespørselen var med andre ord en formalitet, for å få det nettopp skriftlig.¹⁷⁴ Hvordan kom UD til konklusjonen at Sagas engasjement var lovlig?

24. mars 1994 sendte UDs 4. Rettskontor en henvendelse til den norske FN-delegasjonen i New York. Brevet gjaldt et spørsmål stilt skriftlig av den nederlandske delegasjonen til Sikkerhetsrådet 18. mars, og gjentatt muntlig 22. mars.¹⁷⁵ Dette var før de første notatene om Sagas engasjement begynte å sirkulere, 22. april 1994.¹⁷⁶ Det nederlenderne hadde merket seg var at det fantes et motsetningsforhold i resolusjonsteksten. Resolusjonen fastsatte to sanksjonsregimer, et som gjaldt handel og et som gjaldt finansielle transaksjoner. Handelsregimet listet opp en rekke varer som ikke måtte selges, mens finansielle transaksjoner i praksis var forbudt. Hva da med finansielle transaksjoner som oppsto i forbindelse med lovlig handel?¹⁷⁷ Det var et gyldig og viktig spørsmål, også for Saga og norske UD.

Sikkerhetsrådet kom ikke med et svar før året etter. 16. juni 1995 sendte FN-delegasjonen et brev med svar fra Sikkerhetsrådets sanksjonskomité.¹⁷⁸ Svaret fra komiteen fastslo at det var opp til hvert enkelt medlemsland å iverksette tiltak som sørget for at sanksjonene ble opprettholdt. Dette ble sist diskutert på det femtiende møtet 23. februar 1995, og begrunnet med sanksjonenes universelle dekningsgrad.¹⁷⁹ Ting tok tydeligvis tid, men det forhindret ikke UD i å gjøre sin vurdering. Ettersom det ikke hadde kommet noen avklaring på spørsmålet til FN, måtte UDs

¹⁷⁴ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁷⁵ Brev fra Utenriksdepartementet v/4. Rettskontor til den norske FN- delegasjonen i New York: *Nederlandsk spørsmål angående anvendelsen av sanksjonene mot Libya*. 24.03.94

¹⁷⁶ Notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Saga Petroleum AS - planer om deltakelse i et oljeutvinningsprosjekt i Libya*.

¹⁷⁷ Vedlegg til brev fra Norges FN- delegasjon i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Nederlandsk spørsmål vedrørende anvendelsen av sanksjonene mot Libya*. 24.03.94: *Note verbale dated 18 March 1994 from the permanent mission of the Netherlands to the United Nations addressed to the Secretary General*.

¹⁷⁸ Brev fra den norske FN- delegasjonen i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Sanksjoner mot Libya*. 16.06.95

¹⁷⁹ Vedlegg til brev fra den norske FN- delegasjonen i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Sanksjoner mot Libya*. 16.06.95: Brev fra Sikkerhetsrådet v/Karel Kovanda til Nederlands FN-delegasjon. 16.03.95

vurdering baseres på det tilgjengelige kunnskapsgrunnlaget. Resultatet ble oppfattet som positivt hos Saga.

25. mai 1994 tok byråsjef Jens Eikaas i UD kontakt per telefon med Torstein Sannes i Saga, for å presentere synspunktene i en påtegning gitt av Politisk avdeling. Bakgrunnen for påtegningen var møtet mellom Saga og UD, mest sannsynlig holdt 21. april 1994,¹⁸⁰ da Sanness presenterte problemstillingen Libya for første gang, og den påfølgende redegjørelsen vi så ovenfor.¹⁸¹ Politisk avdeling slo fast at departementet ikke kunne pålegge Saga å frstå fra å delta i Libya, dersom engasjementet ikke aktivt stred mot sanksjonsforskriften. Hvorvidt noe slikt var tilfellet kunne ikke vurderes på daværende tidspunkt, men måtte vurderes utfra konkrete hendelser. Avdelingen var likevel tydelig på at selskapet hadde et eget ansvar for å vurdere sine nåværende og fremtidige engasjementer, og at dette inkluderte forholdet til britiske og amerikanske selskaper. Saga kunne oppleve negative sanksjoner fra Libya-engasjementet, hevder avdelingen, og det kan befinne seg i en juridisk gråsone.¹⁸²

Hvorfor UD henvendte seg til FN-delegasjonen i utgangspunktet fremkommer ikke mitt kildemateriale, men det kan skyldes at andre selskaper på tidligere tidspunkt vurderte å engasjere seg i landet. Statoil henvendte seg for eksempel til departementet tilbake i 1991, med beskjed om at selskapet vurderte et engasjement i Libya og ønsket seg UD's vurdering.¹⁸³ Selv om sanksjonene ikke var vedtatt på det tidspunktet, var rådet fra Afrika/Arabia-rådgiveren i UD at Statoil skulle holde seg utenfor, ettersom situasjonen i landet var svært ustabil. I en påført notering på arket står det at UD ikke ville oppfordre Statoil til et engasjement, og at dette var formidlet muntlig.¹⁸⁴ Libya sto derfor på UD's liste over saker å følge med på, selv før Saga tok kontakt.

Et annet juridisk aspekt kommer frem i forskriftens §1-3, hvor det slås fast at Norges Bank måtte gi sitt samtykke dersom transaksjoner «[...] med tilknytning til Libya eller libyske interesser i tredjeland [...]» skulle gjennomføres.¹⁸⁵ Sentralbankens rolle som kontrollør av utenlandsbetalinger hang tett sammen med deres oversikt over interbanksystemet og de ulike

¹⁸⁰ Det vises til en samtale med departementet på denne datoen i *Virksomhet i Libya*, 02.05.94.

¹⁸¹ Notat fra 4. rettskontor til Utenriksråden, *Saga Petroleum A.S - Planer om deltakelse i et oljeutvinningsprosjekt i Libya*. 25.05.94

¹⁸² Notat fra 4. rettskontor til Utenriksråden: *Saga Petroleum A.S - Planer om deltakelse i et oljeutvinningsprosjekt i Libya*. 25.05.94

¹⁸³ Brev fra Statoil v/Rolf M. Sunde til Utenriksdepartementet: *Vedr. Libya*. 25.11.91

¹⁸⁴ Notat fra Afrika/Arabia- rådgiveren til Olje- og energiseksjonen: *Mulig Statoil- engasjement i Libya*. 04.12.91

¹⁸⁵ Forskrift om FN- resolusjon nr. 748/1992: §1 - 2

betalingsystemene. Sentralbanken hadde som oppdrag å ha oversikt og føre statistikk, men med forskriften ble den utvidet til å også gjelde kontroll. Sagas kontakt med Norges Bank fremgår ikke i mitt kildemateriale, men ettersom gjennomføringsforskriften kun handlet om samtykke ved konkrete transaksjoner til libyske interesser, var det nok heller ikke stort behov for en omfattende korrespondanse. Det som oppsto av juridiske spørsmål ble sendt til UD, og er tilgjengelig i arkivmaterialet.

Saga gjennomførte et omfattende praktisk og juridisk forarbeid før de gikk inn i Libya. Selskapet rådførte seg med landets oljeminister, sikret seg en samarbeidspartner og utarbeidet en lovtolkning som legitimerte operasjonen det hadde planlagt. Argumentasjonen selskapet benyttet seg av var hentet fra de andre selskapene i Libya, særlig Total, noe som tyder på utstrakt samarbeid mellom dem, selv før departementet ga klarsignal. Norges Bank hadde rollen som kontrollmyndighet, og skulle føre oppsyn med transaksjonene til og fra Libya.

Oppsummering: Grunnlaget for reisen

Saga var avhengig av å utvide og videreutvikle produksjonsporteføljen ved inngangen til 1990-tallet. Motivert av gunstige internasjonale og nasjonale forhold og positive framskrivninger valgte selskapet å gjøre dette ved å engasjere seg internasjonalt. Selv om også selskapets økonomiske forhold var bedret og synet på fremtiden positivt, hadde det ikke overskudd til å investere hvor som helst. Målet ble å etablere kjerneområder, med todelt funksjon. I tillegg til å sikre Saga en utviklingsmulighet i det aktuelle landet, skulle områdene bidra til å styrke selskapets strategiske posisjon på norsk sokkel. Allerede i 1990 engasjerte de seg internasjonalt, og frem til 1994 var de aktive på flere områder. Her hentet de operatørerfaring og kunnskap om samarbeid og internasjonale forhold, noe som hjalp dem med vurderingen av Libya, hvor de gikk inn i 1994.

Landet hadde stort potensiale, men var også et risikabelt satsningsområde. Likevel var det vurdert som et mål med mening. Gjennom et grundig forarbeid kom Saga med på et prosjekt sammen med franske Total, og fikk gjennomført en tolkning av den norske gjennomføringsforskriften som de mente gjorde engasjementet i landet lovlig. Utenriksdepartementet var enig i Sagas vurdering, mye på grunn av et juridisk motsetningsforhold som åpnet FNs resolusjonstekst for et tolkningsrom, hvor den norske gjennomføringsforskriften kunne tolkes som en innsnevring. Dette ble oppfattet som urimelig, ettersom andre lands vurderinger åpnet for et tilsvarende engasjement. UD var enig i denne vurderingen og ga selskapet

klarsignal til å engasjere seg i en internasjonal problemsone, med det forbehold at selskapet selv hadde ansvaret for å vurdere aktiviteten, som kunne befinne seg i en juridisk gråson. Den praktiske gjennomføringen av engasjementet i det juridisk tåkelagte Libya er temaet for neste kapittel.

Kapittel 4: Å ta trygge veivalg

Med et solid grunnlag bega Saga seg ut på sitt eventyr i Libya. Reisen startet i 1994, og gjennom de neste fem årene utviklet engasjementet seg gjennom flere stadier. Fra å være tydelige på at de ønsket minimal kontakt med libyske myndigheter i 1994 til selvstendige forhandlinger om operatørskap i 1997, utviklet selskapets forhold til de statlige institusjonene og FN-sanksjonene seg i takt med engasjementet. Sagas veivalg er fokuset i dette kapittelet. Hva gjorde selskapet i Libya, og hva var bakgrunnen for valgene? Hvor mye av handlingsmønsteret kan tilskrives FN-sanksjonene? Hvilke andre faktorer kan ha bidratt? Målet er å vise at FN-sanksjonene hadde en konkret effekt på Sagas handlingsmønster, men ikke nødvendigvis på bakkenivå, og at Saga i bunn og grunn av på jakt etter å ta trygge veivalg.

Å tilpasse turen etter evne og forhold

Hva var det egentlig Saga skulle gjøre i Libya? Svaret finner vi i avtalen inngått mellom Compagnie des Pétroles Total Libye/Total Libya Oil and Gas (CPTL/TLOG), Saga og libyske NOC. Avtalen refereres til som en PDSA, Production and Development Sharing Agreement, og ble i utgangspunktet inngått av TLOG og NOC 19. desember 1992. Den ble så ratifisert av den libyske Folkekomiteen 20. mars 1993. Oppgaven til TLOG var å hente inn nødvendig utstyr og gjennomføre et fastsatt arbeidsprogram, som omfattet produksjon og utvikling av allerede påviste ressurser.¹⁸⁶ Da Saga kom med på avtalen i 1993, var det via en såkalt «farmout». Med den overtok selskapet 25% av TLOGs virksomhet, med alt det innebar av utgifter og inntekter.¹⁸⁷ En farmout skiller seg fra andre transaksjoner i det at den kjøpende part i avtalen faktisk overtar en konkret prosentandel av virksomheten, fremfor å selge sin kompetanse til den etablerte produsenten for å gjennomføre en viss oppgave.¹⁸⁸ Avtalen var, som vi skal se, tilpasset Sagas evne og de internasjonale forholdene.

I sin første redegjørelse for avtalens innhold, skrev Torstein Sanness at avtalen omfattet utvikling og produksjon av påviste ressurser, samt et utforskningsarbeid på Haram- og

¹⁸⁶ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 06.06.94

¹⁸⁷ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁸⁸ Investopedia (uå)

Antelatfeltene. Dersom alt gikk etter planen og prosjektet ga de ønskede resultatene, skulle pilotproduksjonen utvides fra 1996. De deltagende selskapene skulle få dekket alle kostnadene de hadde for produksjonen, og først når alle kostnadene var dekket skulle overskuddet fordeles mellom de deltagende partene. I utgangspunktet kan dette virke nesten for godt til å være sant, men i klassisk EPSA-stil ga ikke avtalen TLOG og Saga rett til ressursene i bakken.¹⁸⁹ Så snart overskuddet ble virkelighet, skulle NOC ha 85%, mens TLOG og Saga skulle dele de resterende 15%.¹⁹⁰ Med andre ord skulle Saga ha 25% av 15%, noe som tilsvarer 3.75%. Med en forventet produksjon på ca. 6000 fat per dag, ville det gi Saga ca. 225 fat/dag.¹⁹¹ Sammenlignet med produksjonen på Snorre, som i 1995 klatret til 11.37 millioner Sm³ (standard kubikkmeter) oljeekvivalenter,¹⁹² og som hadde en produksjonskapasitet på 190 000 fat/døgn,¹⁹³ var ikke det veldig mye.

Dersom TLOG og Saga ikke klarte å gjennomføre det vedtatte arbeidsprogrammet, skulle NOC ha utbetalt en finansiell garanti. Denne var på \$58.5 millioner, ble betalt av TLOG da avtalen ble inngått i 1992. Saga dekke 25% av denne, altså \$14.63 millioner.¹⁹⁴ Om vi igjen sammenligner med milliardene selskapet måtte betale for å få Snorre i drift, en sum som årlig lå på 1.2 - 1.5 milliarder etter 1987, var dette ganske lite.¹⁹⁵ Sanness hevdet også, i retrospekt, at summen de måtte ut med var svært beskjeden.¹⁹⁶ Det hjalp naturligvis at Total allerede hadde kjøpt og transportert det nødvendige utstyret til Libya i løpet av årene før Saga gikk inn i avtalen.¹⁹⁷

Hva var så Sagas arbeidsoppgaver på bakkenivå? Som operatør var det TLOG som hadde ansvaret for den praktiske gjennomføringen av arbeidet, Saga skulle bistå med teknisk kompetanse. Prosjektet skulle ledes av en styringskomité, som hadde det overordnede ansvaret for gjennomføringen. NOC utpekte lederen og et styremedlem, mens TLOG/Saga hadde en

¹⁸⁹ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁹⁰ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *FN- sanksjoner mot Libya*. 26.10.95

¹⁹¹ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

¹⁹² Olje- og energidepartementet/Oljedirektoratet 2018

¹⁹³ Keilen 1997: 69

¹⁹⁴ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 06.06.94

¹⁹⁵ Hippe & Ramm 1997: 97

¹⁹⁶ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

¹⁹⁷ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 02.05.94

representant. Alle beslutninger fattet i komiteen skulle være enstemmig, noe som veide opp for det skjeve maktforholdet.¹⁹⁸ Det kan naturligvis spekuleres i om NOCs representanter faktisk fulgte spillereglene, men med utgangspunkt i Libyas behov for gode relasjoner til vesten er det høyst sannsynlig at de gjorde det.

Ettersom Saga ikke hadde operatøransvar, hadde selskapet heller ingen praktiske årsaker til å oppholde seg i Libya, hevdet Jan Kielland, som var områdeansvarlig for Nord Afrika hos Saga. TLOG var ansvarlig for å representere sine egne og Sagas behov i styringskomiteen, og Sagas kontakt med de libyske myndighetene ville derfor utelukkende være indirekte.¹⁹⁹ Dette var nok en beslutning fattet av praktiske hensyn. Ved å fastholde at kontakten med libyske myndigheter og libysk personell ble holdt til et minimum, var det mindre risiko for at UD skulle oppfatte engasjementet som en risiko. Samtidig hevdtes det i bedriftsavisen at selskapet hadde fast personell i Tripoli fra og med 1995, og at ansatte hadde reist dit på rotasjon siden oppstarten av arbeidet i 1994. Målet med disse reisene var å avholde møter med NOC og Total.²⁰⁰

Torstein Sanness fortalte om forholdene de ansatte levde under. Hver gang de ankom, ble de plassert på samme rom. Det satt en person utenfor rommet og noterte når de kom, og når de gikk. De ansatte var aldri i tvil om at det de sa over telefonen ble avlyttet, og de opplevde ved flere anledninger at rommet var gjennom søkt etter en tur ut. Sanness selv hevdet at dette var et sikkerhetstiltak. Ikke så mye for å passe på at nordmennene ikke gjorde noe galt, som for å passe på at ikke de gale libyerne skulle snakke med dem. Gaddafi og hans regime var opptatt av å ha dem der, hevdet Sanness, og da var det ikke alle der ute de trengte å snakke med.²⁰¹ Med andre ord fantes det mennesker i Libya som regimet ikke ønsket at representantene fra Norge skulle snakke med. Hvorfor de ikke skulle snakke med dem kan vi bare spekulere i, men det er sannsynlig at det dreier seg om landets forhold til menneskerettigheter og det internasjonale samfunn. Regimet ville ikke at nordmennene skulle skremmes ut av landet.

Samtidig var Sanness klar på at de ansatte ikke følte seg utrygge. Han sammenlignet tilstanden i Libya med den i Algerie, hvor Sagas ansatte hadde opplevd langt verre tilstander mens de forhandlet om tildelinger. I Algerie var det portforbud, og kom arbeiderne for sent risikerte de

¹⁹⁸ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *FN- sanksjoner mot Libya*. 26.10.95

¹⁹⁹ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya*. 06.06.94

²⁰⁰ *Saga Nytt*, nr. 4. 1997: 8

²⁰¹ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

å bli stoppet i veisperringer, bemannet av svært unge soldater. Sanness fortalte at de fikk høre om en tysk ingeniør som ble skutt i en slik sperring, fordi han ikke stanset raskt nok.²⁰² Til tross for den grusomme situasjonen som mange i Libya var utsatt for, kan det ikke være tvil om at Gaddafi hadde kontroll, noe som ledet til at situasjonen var bedre for de han likte.

Selve oljeproduksjonen på Mabruk bestod i utgangspunktet av ni nikkebrønner, men etterhvert som arbeidet ga positive erfaringer ble antallet utvidet til 15. Flere av pumpene var 10 - 20 år gamle, men takket være arbeidet Total produserte disse godt, ble det hevdet.²⁰³ Det reduserte driftsutgiftene betraktelig, og ledet til at Kielland ga Total æren for at produksjonen gikk etter planen. Dette bidro til å legitimere og styrke troen på samarbeidet med det franske selskapet. Bakgrunnen for uttalelsen var at selskapet hadde nådd en milepæl: 28. september 1995 ble den første oljelasten sendt fra Es Sider-terminalen. Dette var knappe 15 måneder etter at Saga gikk inn i landet. Den positive erfaringen ledet til at forventningene om høyere produksjon økte.²⁰⁴ Å få produsert og solgt olje var et av de viktigste målene med Sagas internasjonale engasjement. Det bekreftet at selskapsledelsen hadde valgt rett, og at Libya virkelig var et område det var verdt å investere i. Mest sannsynlig bidro det også til at selskapet våget å ta beslutningen om å kjøpe Santa Fe i 1996. Operasjonen i Libya økte selskapets inntekt, og ga dem et tryggere grunnlag å ta den neste store beslutningen på.

Gitt de internasjonale forholdene og Sagas evne som lite oljeselskap, virket Mabruk-prosjektet å passe som hånd i hanske. Sagas evne ble opprettholdt ved at selskapet i utgangspunktet hadde en svært beskjeden rolle i landet, noe som ga dem både mindre utgifter i påvente av inntekter, og et større spillerom i relasjonen til UD og myndighetene. Selskapsledelsen hadde gjort en grundig jobb med å sette seg inn i den norske sanksjonsforskriften og hadde kommunisert med TLOG for å finne argumenter de kunne bruke i redegjørelsen til departementet. Her er det også interessant å merke seg at Saga ikke nevner de jevnlige møtene med NOC i de skriftlige redegjørelsene, og selskapet var tross alt var statens forlengede arm inn i oljeindustrien. En slik selektiv informasjonsutveksling antyder at Saga kun kommuniserte det mest nødvendige til UD, men utelot det som kunne vanskeliggjøre vurderingen. Det er umulig å si hvordan oppstarten i Libya hadde utspilt seg dersom sanksjonene ikke var på plass, men det kan likevel ikke være tvil

²⁰² Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

²⁰³ *Saga Informasjon*, nr. 13. 11.05.95

²⁰⁴ *Saga Nytt*, nr. 3. 1995: 7

om at Saga tilpasset engasjementet og argumentasjonen ovenfor UD til de konkrete rammefaktorene gjennomføringsforskriften påla dem. Oppstarten i Libya var med andre ord tilpasset både evne og forhold.

Å ta hensyn til endringer i terrenget

Mabruk var den perfekte starten, hevdet Sanness. Området var optimalt, med store ressurser, en pålitelig partner og lite konkurranse. Av samme grunn hadde ikke selskapet noen intensjon om å opprettholde situasjonen slik den var. Dersom prosjektet fungerte, skulle engasjementet utvides.²⁰⁵ Utover den videre utbyggingen av Mabruk står det ingenting om dette i den første korrespondansen mellom Saga og UD. Dette behøver ikke være suspekt, det refereres til møter og telefonsamtaler som det ikke finnes notater fra, det er mulig dette ble tatt opp der. Samtidig er det ikke utenkelig at å varsle om ekspansjonsønsker fra starten kunne ha fått UD til å stille seg på bakbeina, og krevd lang tid på å utrede og vurdere situasjonen. At Saga likevel jobbet for å få gjennomslag for endringer i terrenget, kan det ikke være tvil om.

Byråsjef Jens Eikaas i Utenriksdepartementet mottok femte juli 1995 et brev fra Saga. I brevet redegjorde direktør Sanness for Sagas økte aktivitetsnivå i Libya, og det påfølgende behovet for mer personell. Ettersom selskapet så for seg å opprettholde et høyere aktivitetsnivå, ville det kreve en mer permanent tilstedeværelse. Saga ønsket derfor å åpne en filial for datterselskapet, Saga Petroleum Mabruk AS, i Tripoli. I brevet var Sanness selv klar på at dette kunne få juridiske implikasjoner. Derfor ønsket han at departementet skulle vurdere to konkrete problemstillinger: Var det greit at Saga åpnet en filial i Tripoli? Og hadde selskapet lov til å overføre penger til filialen?²⁰⁶

Seks dager senere sendte UD et brev til den norske ambassaden i Paris. 4. Rettskontor ønsket å høre hvordan franskmennene hadde løst problemet Saga la frem, og ba ambassaden diskutere spørsmålene med kompetente myndigheter. Franskmennenes vurdering ville veie tungt hos UD, heter det, ettersom de allerede hadde flere aktive selskaper i Libya.²⁰⁷ Franskmennenes løsning var overraskende enkel. Det største problemet var det libyske banksystemet. Samtlige

²⁰⁵ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

²⁰⁶ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Norges Bank v/Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya - Overføring av midler*. 05.07.95

²⁰⁷ Brev fra Utenriksdepartementet til den norske ambassaden i Paris: *Sanksjoner Libya*. 11.07.95

banker var kontrollert av myndighetene, så å sette penger direkte inn der ville gjort dem for enkle å beslaglegge. Løsningen ble at den libyske banken åpnet en bankkonto hos en fransk bank, en såkalt «oljekonto». Det franske selskapet satte så inn penger på spesialkontoen, og den libyske banken betalte ut summer det var dekning for på denne. Den franske banken hadde kontrollmyndighet, og rapporterte jevnlig til finansmyndighetene. Når det kom til den generelle lovligheten til operasjonene på libysk territorium, hevdet franskmennene at dette var greit, så fremt aktiviteten ikke brøt med sanksjonene. Selskapene trengte heller ikke spørre om lov før de satte inn penger på spesialkontoen, så fremt alle aspektene ved operasjonen hadde blitt tillatt fra før. Dette var lovlig i henhold til deres tolkning av resolusjonstekstens §4, og §§1 og 2 av den franske gjennomføringsforskriften.²⁰⁸

Rettskontoret mente at den franske modellen var en god rettesnor for hvordan norske myndigheter burde forholde seg til Sagas operasjoner, og la den til grunn da det konkluderte med at operasjonen ikke ville bryte med sanksjonsforskriften. Det var dog en viktig forskjell. I den norske sanksjonsforskriften var Norges Bank satt som kontrollmyndighet, ikke den enkelte bank. Derfor måtte sentralbanken også komme med i vurderingene.²⁰⁹ Utenriksdepartementet sendte sin vurdering, hvor de fastslo lovligheten, sammen med Sagas forespørsel til Norges Bank syvende september 1995.²¹⁰ Litt over to uker senere, 25. september, kom det et brev fra Saga. Selskapet hadde planer om å signere kontrakten om leie innen 14 dager, motivert av UD's positive svar. For å finne ut av hvordan det hele skulle håndteres i praksis, ønsket selskapet seg et møte med departementet og Norges Bank.²¹¹

Den første kommunikasjonen mellom sentralbanken og selskapet finnes ikke i arkivmaterialet, men at den stilte andre krav enn departementet, er utvilsomt. 29. september 1995 sendte Saga et brev til sentralbanken med en mer utførlig redegjørelse for engasjementet. Sentralbanken må ha etterspurt dette. I brevet skrev Kielland at selskapet opererte forsiktig i Libya, ettersom de ikke ønsket å havne på kant med sanksjonsregimet. Det var særlig derfor de ønsket en vurdering fra UD og sentralbanken. I Mabruk-avtalens Art. 24 sto det at selskapet, Saga Petroleum

²⁰⁸ Svaret er gjengitt i notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Sanksjoner mot Libya - Saga Petroleum AS*. 05.09.95

²⁰⁹ Notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Sanksjoner mot Libya - Saga Petroleum AS*. 05.09.95

²¹⁰ Brev fra Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas til Norges Bank v/Kåre Bache: *Sanksjoner Libya*. 07.09.95

²¹¹ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Sagas virksomhet i Libya*. 25.09.95

Mabruk AS, var pålagt å registrere en filial i det libyske handelsregisteret. Det medførte et registreringsgebyr på 15 000 LYD (libyske dinarer), ca. 75 000 kroner, og et tilsvarende beløp overført månedlig til dekning av faste utgifter.²¹² Selskapet fikk ikke fortsette sin aktivitet dersom dette ikke ble gjort.

16. oktober 1995 ble det avholdt et møte mellom departementet, Saga og Norges Bank. Det foreligger ikke noe referat fra møtet, men med utgangspunkt i et brev sendt fra Norges Bank til UD 26. oktober 1995, er det likevel mulig å si noe om hva som foregikk. På møtet la Saga frem detaljene i engasjementet, blant annet samarbeidsavtalene mellom TLOG og NOC, og mellom NOC og TLOG/Saga, den franske sanksjonsforskriften og farmout-avtalen Saga hadde inngått. Det sentralbanken reagerte mest på, var at Saga allerede hadde overført NOK 173.2 millioner til TLOG. Dette hadde ikke dukket opp på sentralbankens varselsskjermer, ettersom overføringene var registrert på Frankrike, ikke Libya. Sentralbanken presiserte at dette i og for seg var greit, ettersom kontrollmyndigheten med det ble overført til franske myndigheter.²¹³

Her kan det være lurt å ta en kikk på forskjellen mellom UD og sentralbankens rolle i relasjonen til Libya. Departementet hadde en utelukkende rådgivende funksjon, mens Norges Bank hadde en kontrollfunksjon.²¹⁴ Det forklarer hvorfor det er Norges Bank som etterspør detaljene, og ikke departementet. Samtidig er det interessant å merke seg teknikalitetene vurderingene og prosessen baserte seg på. Ved å registrere overføringene på TLOG kunne Saga unngå å dukke opp på Norges Banks skjermer, ettersom TLOG tross alt var et fransk selskap. Slike tekniske grep kan ha bidratt til at overføringer, ikke bare mellom Saga og potensielle libyske interesser, men mellom selskaper og sanksjonspålagte land generelt, ikke har kommet til syne. Samtidig illustrerer det den viktige rollen Norges Bank spilte som kontrollør. Departementet stilte ikke disse kravene, de hadde gjort sitt ståsted klart, i det at det var selskapet selv som hadde ansvaret. Norges Bank hadde også en del av ansvaret, og som følge av det krevde de flere detaljer enn det UD gjorde.

Svaret departementet sendte på spørsmålene til Sanness kan kort oppsummeres med at de mente at aktiviteten var lovlig. Etter deres vurdering ville filialen kun bidra til å ivareta Sagas interesser i landet, og utbetaling av lønn til ansatte, leie av utstyr og lignende var også i henhold til forskriften. Når det kom til pengeoverføringer, var det viktig at libyske myndigheter ikke fikk

²¹² Brev fra Saga Petroleum til Norges Bank: *FN- Sanksjoner mot Libya. Søknad om overføring av midler*. 29.09.95

²¹³ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *FN- sanksjoner mot Libya*. 26.10.95

²¹⁴ Stortingsspørsmål fra Kristin Halvorsen (SV) til statsministeren (Kjell Magne Bondevik (KrF)), 20.04.1998

kloa i midlene. Saga foreslo overføringer via Union Bank of Switzerland, en løsning UD så seg fornøyd med, ettersom Sveits har sagt at de vil følge sanksjonsregimet mot Libya selv om de ikke var medlem av FN. Investeringene i TLOG var som investeringer i et fransk selskap, og dermed lovlig. Selskapets utstyrbruk var også i orden, så fremt det ikke kom i konflikt med forbudet mot nedstrømsaktivitet som var heftet ved resolusjon 748.²¹⁵

Alt virket med andre ord klart for Saga. De hadde fått vurderingen de ønsket seg fra UD, og var klare til å åpne kontor. Så skjedde det noe. Fjerde desember 1995 møttes representanter fra Saga og Norges Bank i sentralbankens lokaler. På møtet kom det frem at Saga allerede, uten sentralbankens tillatelse, hadde overført 74 000 LYD til filialen i Tripoli.²¹⁶ Påfølgende dag ringte Jan Kielland sentralbanken, og sendte så en skriftlig redegjørelse for hva pengene skulle brukes til.²¹⁷ Videre, hevdet sentralbanken i sitt brev til Saga, kom det på møtet frem at det ikke var libysk selskapslovgivning som hadde stilt krav om at filialen skulle registreres, slik sentralbanken var forespeilet, men den konkrete avtalen mellom NOC og TLOG/Saga. Det overførte beløpet var også langt større enn det selskapet først søkte om.²¹⁸

Sanksjonsforskriftens §1-3 var brutt, ettersom sentralbanken ikke hadde godkjent transaksjonen. I tillegg opplevde den at den ikke hadde fått korrekt informasjon. Når sentralbanken likevel godkjente overføringen på etterskudd, var det med fire klare betingelser. For det første måtte ikke beløpene brukes til formål som kunne stride mot forskriften, og overføringene måtte ikke kunne falle på libyske hender. For det andre måtte hver søknad om overførsel nå ha godkjenning fra Norges Bank før de kunne gjennomføres. At filialen ikke skulle tilføres midler fra utlandet uten sentralbankens samtykke, er et tredje og utfyllende punkt. Det fjerde punktet var at det skulle sendes inn et årlig regnskap for filialen.²¹⁹

Det naturlige spørsmålet nå, er hvorfor sentralbanken godkjente overføringen. Forskriften var tross alt brutt. I brevet skriver sentralbanken at avgjørelsen ble tatt på grunnlag av den nye redegjørelsen og UDs vurdering, som landet på at aktiviteten ville være lovlig. Gitt grunnlaget for

²¹⁵ Brev fra Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas til Norges Bank v/Kåre Bache: *Sanksjoner mot Libya*. 20.11.95

²¹⁶ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Saga Petroleum v/Torstein Sanness: *Virksomhet i Libya - overføring av midler - Filial i Tripoli av Saga Petroleum Mabruk AS*. 12.12.95

²¹⁷ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Kåre Bache: *Virksomhet i Libya - Overføring av penger*. 05.12.95

²¹⁸ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Saga Petroleum v/Torstein Sanness: *Virksomhet i Libya - overføring av midler - Filial i Tripoli av Saga Petroleum Mabruk AS*. 12.12.95

²¹⁹ Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Saga Petroleum v/Torstein Sanness: *Virksomhet i Libya - overføring av midler - Filial i Tripoli av Saga Petroleum Mabruk AS*. 12.12.95

UDs vurdering kan dette kalles en svakhet i vurderingssystemet. Dermed var det eneste lovbruddet at selskapet ikke hadde informert sentralbanken og fått dens samtykke. I tillegg var det ikke bare Saga som var involvert, samtlige transaksjoner gikk via Kredittbanken, og sentralbanken kan ha lagt til grunn at det fantes en todeling av ansvaret. Med mindre Saga løy og sa at de hadde fått tillatelse, burde Kredittbanken spurt om dette var tillatt eller ikke. Samtidig stilte sentralbanken klare betingelser, og ettersom situasjonen var ny for alle kan dette ha blitt regnet som en advarsel til selskapet. Uansett var grunnen beredt, og Saga kunne åpne sitt kontor.

En interessant ting vi kan merke oss her, er at Saga i nyhetsbladet *Saga Informasjon* konstaterte at de ville åpne kontoret i Libya første desember 1995. Bladet ble utgitt tredje november, altså før UD og Norges Bank hadde gitt sine vurderinger.²²⁰ Det kan tyde på at Saga ikke så for seg at operasjonen ville være problematisk, og baserte seg på de tidligere positive tilbakemeldingene fra UD. Selv om departementet oppfylte selskapets forventninger, gjorde Norges Bank situasjonen vanskeligere. Det betyr verken at UD gjorde en dårlig jobb eller at sentralbanken var for pirkete, men understreker heller at de to institusjonene hadde ulike funksjoner. UD var en tjeneste Saga frivillig benyttet seg av, de vurderte derfor bare det Saga sendte inn, med den beskjed at selskapet selv hadde ansvaret til syvende og sist. Norges Bank var Saga pålagt å forholde seg til, og sentralbanken måtte føre tettere kontroll med selskapet. Kontoret ble til slutt åpnet 17. mars 1996, og herfra kunne selskapet utrede og følge opp nye prospekter og muligheter som kunne by seg de kommende årene.²²¹ Kontoret ble åpnet i samme bygg som andre selskaper, som ABB, Repsol, ÖMV, LASMO, Agip og Total.²²²

Å ferdes i nytt terreng

Saga lå ikke på latsiden, og allerede 19. februar 1996 ble det avholdt et møte hos UD, hvor selskapet la frem sine nye prospekter. Nærmere bestemt ønsket Saga å ekspandere i Murzuk-bassenget, et stort område syd i landet. Prosjektet var allerede klart, og forhandlingene med libyske myndigheter var i gang. Spanske Repsol skulle være operatør, og i tillegg var østerrikske ÖMV og Total med på opplegget. Avtalen var i stor grad tilsvarende den inngått på Mabruk, med unntak av at Saga ikke lenger var en deltager i den franske delen av et prosjekt, men en selvstendig partner

²²⁰ *Saga Informasjon*, nr. 13. 11.08.95

²²¹ *Saga Informasjon*, nr. 7. 29.03.96

²²² *Saga Informasjon*, nr. 19. 03.11.95

på linje med de andre selskapene. Dette ledet til at det var et par nye teknikaliteter som måtte diskuteres.²²³

Interessant i denne sammenheng er at Saga på samme måte underretter departementet om utviklingen, fremfor å aktivt spørre om en juridisk vurdering. Derfor var det mer eller mindre opp til departementet selv om dette var noe de skulle vurdere. Motivasjonen bak avgjørelsen om å underrette departementet er forståelig nok. Saga ønsket å opprettholde og videreføre sitt engasjement i Libya, og da var risikoen for å begå lovbrudd viktig. Samtidig var det en måte å opptre etterrettelig, en måte å fremstå som et selskap med gode hensikter og jussen fremst i pannebarken. Dette var ikke et negativt bilde å fremme av seg selv, særlig med tanke på det negative synet på Libya som florerte.

I Murzuk-avtalen var det, som i Mabruk, et krav fra libyske myndigheter om en garanti dersom arbeidsplanen ikke ble gjennomført. Saga hadde stilt med en tilsvarende garanti ovenfor Total, og ville vite om det var lov å gjøre det samme med Repsol. Igjen er forskjellen Sagas aktive og tilstedeværende deltagelse i landet, og om den gjorde noen forskjell. Garantien var betinget, noe som innebar at den skulle utbetales til en sperret konto i en spansk bank, dersom behovet skulle oppstå før sanksjonene ble opphevet. Videre dukket det opp et spørsmål om avgjørelsesmyndighet. Prosjektet skulle ledes av en «Management Committee», på linje med Mabruk, men de deltagende landene så behovet for å utvikle to sett med regler. Et for mens sanksjonene var i kraft, et hvis de ble opphevet.²²⁴

Hvorfor dette forbeholdet? Både i spørsmålet om garanti og avgjørelsesmyndighet, åpnet Saga, og de andre selskapene, for at det kunne være behov for å legge en plan for når sanksjonene ble opphevet.²²⁵ Dette skjedde ikke før i 2003.²²⁶ Det er to grunner til å ta et slikt forbehold. Den første er at selskapene, inkludert Saga, så for seg å opprettholde engasjementet i Libya over en lengre periode, lenge nok til at sanksjonene ville bli opphevet innen avtalen utløp. Dette

²²³ Notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden/Politisk avdeling/Spesialrådgiveren for olje og energi/Regionalrådgiveren for Midtøsten: *Møte med Saga - Mulig utvidelse av selskapets engasjement i Libya*. 10.04.96

²²⁴ Notat fra 4. Rettskontor til Utenriksråden/Politisk avdeling/Spesialrådgiveren for olje og energi/Regionalrådgiveren for Midtøsten: *Møte med Saga - Mulig utvidelse av selskapets engasjement i Libya*. 10.04.96

²²⁵ Cortright, Lopez & Gerber- Stellingwerf 2007: 353

²²⁶ Forskrift om FN- resolusjon nr. 748/1992. 1992

underbygges av avtalens varighet, som i utgangspunktet var 25 år.²²⁷ Den andre er at selskapene allerede i 1996 anså sanksjonsregimets levetid som kortvarig. Ian Hurd påpekte at sanksjonene mot Libya var omstridt, og at deres legitimitet ble utfordret i løpet av 1990-tallet. Dette skyldtes mye at libyerne aktivt tok grep og endret deler av den økonomiske sektoren, samtidig som mange, særlig arabiske, land uttalte økende mistillit til sanksjonenes tiltenkte virkemåte.²²⁸ Begge disse informasjonsdelene kan ha vært tilgjengelig for oljeselskapene, som befant seg i en mellomposisjon, mellom Libya og det øvrige samfunnet landet var isolert fra. Dermed kunne de få med seg holdningene fra begge leirene, og basere sin virksomhet på det.

Resultatet av møtet 19. februar er uklart, men direktør Sanness sendte et brev til UD tre måneder senere, 23. mai 1996. Her orienterte han om detaljene ved nye, potensielle prosjekter. Han skrev om forskjellen mellom Murzuk og Mabruk, i det at Murzuk-avtalen også omfattet leting etter nye reserver, fremfor ren produksjon. Sagas aktiviteter ble dermed kraftig utvidet. Selskapet skulle ha 20% av engasjementet. Avtalen var planlagt signert før utgangen av juni 1996, og igjen er Sanness' mål å orientere departementet, i tilfelle de vil undersøke nærmere.²²⁹

Departementet hadde tilsynelatende ingen innvendinger, for det neste leddet i korrespondansekjeden var et brev fra Sanness, datert 19. september 1997. Murzuk-avtalen ble fremforhandlet og signert 20. juli 1996, og avventet godkjenning fra den libyske folkekomiteen, noe som skulle foreligge i «nær fremtid». Hovedårsaken til at Saga tok kontakt var at selskapet på ny var i forhandlinger med de libyske myndighetene om et større leteprosjekt. Denne gangen skulle Saga selv være operatør, i tillegg til en serie mindre leteprosjekter som skulle utføres i løpet av tre - ni måneder. Operatørprosjektet skulle baseres på samme mal som Murzuk-avtalen, bortsett fra at Saga var operatør og i utgangspunktet hadde en eierandel på 100%. Dette ønsket Saga å diskutere, samt «utveksle synspunkter på den politiske utviklingen i Libya.»²³⁰

Før møtet ble avholdt, hadde Norges Bank innspill å komme med. Sentralbanken sendte et brev til UD, hvor de informerte om Sagas søknad om å overføre LYD 277.212, tilsvarende 940

²²⁷ Vedlegg til brev fra Norges Bank v/Trond Munkerud Johansen til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner mot Libya/Saga Petroleums virksomhet*. 19.11.97: Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Sven-Odd Rotbæk: *Virksomhet i Libya - Overføring av midler - Orientering*. 28.10.1997

²²⁸ Ian Hurd, *The Strategic Use of Liberal Internationalism: Libya and the UN Sanctions, 1992 - 2003*. 495 - 526

²²⁹ Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland: *Virksomhet i Libya - Mulige engasjementer*. 23.05.96

²³⁰ Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland: *Orientering - Saga Petroleums engasjement i Libya*. 17.09.97

000 CHF (sveitsiske franc) for å dekke kostnadene for resten av 1997. I søknadsbrevet orienterte Saga også om at selskapet var inne i en oppbygningsfase, med økt aktivitetsnivå og en utvidelse av antallet ansatte, med påfølgende kostnadsøkning som konsekvens. Selv om Norges Bank godkjente overføringen, ble brevet sendt til UD for å vurdere lovligheten i utvidelsen. Vedlagt brevet til UD var også et brev sentralbanken sendte til Saga, hvor de ba om en mer utførlig redegjørelse av investeringsplanene for perioden 1997 - 2000 innen første november. Problemet var nemlig at sentralbanken hadde gitt sitt samtykke til overføringer på grunnlag av Mabruk-avtalen. Ved en ekspansjon, slik som nå, var det usikkert hvorvidt det falt innenfor sanksjonsforskriftens forbud.²³¹

Møtet ble likevel avholdt hos departementet 15. oktober 1997, og på agendaen sto Saga og deres ekspansjon i Libya. Underdirektør Rune Resaland i Seksjon for folkerett informerte om at han var glad for at Saga orienterte UD, ettersom det hjalp dem avgjøre om sanksjonene var lovlige eller ikke. Utover dette kom det ikke mye nytt fra møtet, ettersom UD ventet på redegjørelsen fra Saga og den påfølgende vurderingen fra Norges Bank. De politiske synspunktene som skulle tas opp kommer ikke til uttrykk i møtenotatene når det kommer til Libya, men møtedeltagerne diskuterte også Irak. Saga så på opphevingen av sanksjonene som en god mulighet til å posisjonere seg i området, på linje med andre selskaper, fra blant annet Kina, Frankrike og Russland, og ville vite om dette var noe som avklares på et politisk nivå. Dette antok Resaland som sikkert.²³² Saga hadde altså ikke blitt avskrekket fra å engasjere seg i potensielt problematiske områder, snarere tvert imot. Samtidig viser dette at Saga fortsatt var avhengig av politikken. Selskapet kunne ikke posisjonere seg i Irak dersom politikerne la ned et forbud mot det.

Sagas redegjørelse ble sendt til Utenriksdepartementet vedlagt et brev fra Norges Bank, datert 19. november 1997. Selve redegjørelsen var sendt sentralbanken 28. oktober. Det mest interessante med redegjørelsen, var at Saga viste til hele tre nye prosjekter det så for seg å gjennomføre i løpet av perioden 1997 - 2000. Det ene var det såkalte A/B-leteprosjektet, hvor Saga

²³¹ Brev fra Norges Bank v/ Bjørn Wamli til Saga Petroleum: *Sanksjoner mot Libya/Overføring av midler*. 24.09.97 og Brev fra Norges Bank v/Bjørn Wamli til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner mot Libya/Overføring av midler*. 24.09.97

²³² Notat fra Seksjon for Folkerett til Utenriksråden/Rettsavdelingen/Bilateral avdeling - Afrika- desken og Midtøsten- desken/Ressurs og miljøavdelingen - olje- og energisektoren: *Møte med Saga Petroleum ASA 15. oktober 1997 - oppsummerende referat*. 20.10.97

skulle være operatør.²³³ Området befant seg både on- og offshore, og var en perfekt mulighet for Saga til å vise frem sin kjernekompetanse, hevdet Sanness. Forholdene var gode, og feltet var lett å drive sammenlignet med hva selskapet var vant med i Nordsjøen.²³⁴ De andre prosjektene omfattet Haram- og Antelatfeltet, hvor Antelat var planlagt ferdigforhandlet i 1998/1999. Haramfeltet var vanskeligere å drive, på grunn av mye svovelholdig olje.²³⁵ I brevet presiserte Norges Bank at de selv ikke så noen problemer med utvidelsen av engasjementet, men de reagerte på at avtalene ikke var blitt forelagt dem for godkjenning. Derfor ønsket de at UD skulle foreta en helhetlig vurdering av alle investeringene under ett.²³⁶

Med Sagas redegjørelse på plass, kontaktet UD de norske ambassadene i Wien, Madrid og Paris i februar 1998, med spørsmål om hvordan deres respektive regjeringer tolket og forstod FN-sanksjonene. I henvendelsen skriver UD at «saken har politisk interesse, og er viktig for Saga av hensyn til selskapets engasjement i Libya», en formulering som ikke har dukket opp tidligere.²³⁷ Det politiske aspektet ved saken kommer tydelig frem i en serie reportasjer i *Aftenposten* fra desember 1997. Her hevdes det at daværende statsminister Kjell Magne Bondevik (KrF) gjenopprettet de diplomatiske forbindelsene med Libya ved å gjenåpne det norske konsulatet i Libya, etter ønske fra Saga.²³⁸ Amnesty International stilte seg svært kritisk til dette, og stilte spørsmålstegn ved Bondeviks moral, ettersom de mente han legitimerte et autokratisk regime som Gaddafis gjennom konsulatvesenet.²³⁹

To dager etter ble debatten videreført, og daværende Menneskerettighets- og utviklingsminister Hilde Frafjord Johnsen (KrF) forsvarte regjeringens beslutning med at et konsulat var en teknisk affære, og at hensikten var å beskytte norske borgere i utlandet, intet mer. Børge Brende og Høyre var kritiske til avgjørelsen, og mente Norge heller burde lagt seg på linje med USA og boikottet regimet, og samtidig nedlagt forbud mot næringsvirksomhet i landet. Han

²³³ Vedlegg til brev fra Norges Bank v/Trond Munkerud Johansen til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner mot Libya/Saga Petroleums virksomhet*. 19.11.97: Brev fra Saga Petroleum v/ Jan Kielland til Norges Bank v/ Sven-Odd Rotbæk: *Virksomhet i Libya - Overføring av midler - Orientering*. 28.10.97

²³⁴ Intervju med Torstein Sanness, 23.01.18

²³⁵ Vedlegg til brev fra Norges Bank v/Trond Munkerud Johansen til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner mot Libya/Saga Petroleums virksomhet*. 19.11.97: Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Sven-Odd Rotbæk: *Virksomhet i Libya - Overføring av midler - Orientering*. 28.10.97

²³⁶ Brev fra Norges Bank v/Trond Munkerud Johansen til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland: *Sanksjoner mot Libya/Saga Petroleums virksomhet*. 19.11.97

²³⁷ Brev fra Utenriksdepartementet til ambassaden i Wien, Madrid og Paris: *FN- sanksjoner mot Libya*. 04.02.98

²³⁸ Johansen 1997a

²³⁹ Johansen 1997c

hevdet at det ikke var for sent å snu, til tross for at det nå bodde opp mot 40 nordmenn i Libya.²⁴⁰ Debatten eskalerte utover i 1998, og kulminerte i et stortingsspørsmål fra daværende stortingsrepresentant Kristin Halvorsen (SV) til statsministeren, hvor han ble bedt om å redegjøre for regjeringens syn på saken. I sitt svar gjenga Bondevik argumentasjonen fra UD, og hevdet at regjeringen ikke aktivt kunne gripe inn et privat selskaps engasjement, men at dersom sanksjonene ble brutt var det opp til en domstol å avsi passende dom. Han var videre tydelig på at regjeringen ikke støttet engasjementet, men at det teknisk sett ikke var ulovlig.²⁴¹ Sagas engasjement i Libya fikk med det en politisk slagside, og uavhengig av lovligheten sto engasjementet som en torn i siden på datidens politiske ledelse.

Forholdet mellom juss og politikk er ofte kronglete og vanskelig å forholde seg til, noe debatten om Sagas engasjement i Libya er et eksempel på. Den politiske ledelsen var klar på at de ikke kunne stanse engasjementet, til tross for at de ikke støttet det. Ledelsen måtte stole på departementets vurderinger og lovverket. Samtidig hadde det at Bondevik-regjeringen markerte sin avstand fra engasjementet såpass tydelig en effekt på Saga. Selskapet mistet deler av den politiske godviljen de tidligere hadde vært avhengige av. Saga anså likevel seg selv som et fullt operativt og konkurransedyktig selskap, og kombinert med den stadige avpolitiseringen av oljevirkksomheten som foregikk gjennom 1990-tallet kan de ikke ha ansett det som et problem.

I mellomtiden samlet UD inn svar fra de tre ambassadene, og svarene var relativt samstemte. Underdirektør Luis Calvo Castaño i det spanske utenriksministeriet bekreftet at de fra spansk side mente at Repsols virksomhet ikke brøt med sanksjonene.²⁴² Ambassadør Andhøy i Wien meldte at østerrikske myndigheter mente at de østerrikske selskaperes virksomhet, så langt de kunne kontrollere, var innenfor FN-sanksjonene.²⁴³ Michel Gauthier i det franske økonomi-, finans- og industriministerium hadde samme beskjed til ambassadør Finstad: Totals virksomhet på Mabruk var ikke i strid med sanksjonene, ettersom selskapene som mottok pengene ikke var libyske.²⁴⁴ De tre ambassadørene bekreftet med det Saga og de andre oljeselskapene hadde påstått:

²⁴⁰ Johansen 1997b

²⁴¹ Stortingsspørsmål fra Kristin Halvorsen (SV) til statsministeren. 20.04.98

²⁴² Brev fra den norske ambassaden i Madrid til Utenriksdepartementet: *Spania - Libya. FN- sanksjoner*. 19.02.98

²⁴³ Brev fra den norske ambassaden i Wien til Utenriksdepartementet: *FN- sanksjonene mot Libya. Saga's og andre oljeselskapers engasjement i landet*. 11.02.98

²⁴⁴ Brev fra den norske ambassaden i Paris til Utenriksdepartementet: *FN- sanksjoner mot Libya*. 11.02.98

Deres hjemland var ikke negativt innstilt til sanksjonene, og de befant seg på trygg, om enn litt grå, grunn.

På dette grunnlaget gjennomførte UD en samlet vurdering, slik det ble forespurt av Norges Bank. Konklusjonen, basert på de vurderinger og innspill hentet fra Norges Bank, Saga og de andre ambassadene, var at Sagas engasjement ikke kunne sies å være på kant med den norske sanksjonsforskriften. I prinsippet var det ingen forskjell på da Saga gikk inn i Mabruk i 1994 og et utvidet engasjementet, hevdet Seksjon for folkerett. Størrelsen på engasjementet hadde ingenting å si for om det representerte et brudd med sanksjonene. Dette til tross avsluttet UD med en kjent slager: Det var selskapet selv som hadde ansvaret for at sanksjonene ble opprettholdt, og til syvende og sist var det en domstol som hadde det øverste ansvaret for juridisk vurdering.²⁴⁵ Beskjeden ble oversendt Norges Bank med samme konklusjon sjetten april 1998, og dermed var det avklart en gang for alle at Sagas engasjement, ifølge dem, var innenfor tolkningen av den norske sanksjonsforskriften.²⁴⁶

Å tolke omgivelsene etter behov

Var FNs økonomiske sanksjoner utslagsgivende for Sagas handlingsmønster i Libya? På den ene siden fikk selskapet tilsynelatende lov til å operere slik det selv ønsket, riktignok med advarselen om at de befant seg i en potensielt juridisk gråsoner. På den andre tvang sanksjonene Saga både til å søke samtykke for overføringene sine hos Norges Bank, samtidig som det utløste ønsker om juridiske vurderinger fra UD. På den måten la sanksjonene definitivt føringer på måten Saga kunne operere, selv om det er tilnærmet umulig å si hvordan selskapet hadde operert dersom de ikke hadde vært til stede. I sine redegjørelser til departementet og til sentralbanken la Saga frem sin egen vurdering av sanksjonsforskriften, og en handlingsplan de mente ville passe inn i rammeverket den presenterte. Det forutsatte et juridisk forarbeid og, som vi har sett, var det høyst sannsynlig godt hjulpet på vei av franskmennene. Hvordan så de andre landene på FN-sanksjonene? Et premiss for denne oppgaven har vært at etableringen av virksomhet i Libya påvirket Saga fordi det var et norsk selskap, og i kraft av det befant selskapet seg i en særstilling, sammenlignet med andre land, som kanskje ikke var like avhengige av nærheten til FN.

²⁴⁵ Notat fra Seksjon for folkerett til Rettsavdelingen: *Saga Petroleum ASA's engasjement i Libya*. 30.03.98

²⁴⁶ Brev fra Utenriksdepartementet til Norges Bank: *Sanksjoner mot Libya - overføring av midler*. 06.04.98

Frankrike befant seg i en særstilling, ettersom franskmennene, sammen med amerikanerne, var direkte berørt av terrorhandlingene som ledet til etableringen av sanksjonene. I en felles uttalelse med USA og Storbritannia slo Frankrike fast at «[...] they are committed to full and comprehensive enforcement of the sanctions imposed on Libya», frem til de mistenkte for Lockerbie-saken kan stilles for en domstol i enten USA eller Storbritannia.²⁴⁷ Samtidig var de åpne for Totals virksomhet i Libya, med det forbehold at libyerne ikke skulle tjene penger på denne virksomheten. Franskmennene hadde med det en ganske snever tolkning av sanksjonene. At forretningsvirksomhet også åpner for andre elementer enn de rent økonomiske anses ikke som et problem i den kommunikasjonen jeg har tilgang til.

Spanias holdning til sanksjonsregimet er interessant. Underdirektør Calvo var klar på at det var viktig å ikke bryte FNs sanksjoner, men mente samtidig at det største problemet var USA, som nå ble stadig mer bevisst på de mulighetene som forsvant fra amerikansk næringsliv, etterhvert som situasjonen i Libya utviklet seg mot det bedre. Han påpekte videre at dersom det oppstod en situasjon med amerikansk press om å trekke seg ut av landet, i samme stil som «Helms-Burton»-lovgivingen, ville *ikke* Spania ta hensyn til det.²⁴⁸

Lovgivingen det var snakk om, The Helms-Burton Act, ble vedtatt i 1996, som *The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) of 1996*. Målet med Libertad var å styrke det internasjonale sanksjonsregimet mot Cuba, ved at amerikanerne innførte sanksjoner mot de landene som brøt med deres handelsblokade.²⁴⁹ Samme år som Libertad ble vedtatt, kom *the Iran and Libya Sanctions Act*, ILSA. Loven ga presidenten tillatelse til å pålegge selskaper som investerte for mer enn \$40 millioner i Libya (og Iran) sanksjoner.²⁵⁰ Loven møtte stor motstand, og EU vedtok blokkerende lovgiving mot begge de amerikanske lovene.²⁵¹ Saga var selv klare på at loven ikke ville få noen effekt på deres virksomhet, gitt både motstanden fra både EU og den norske regjeringen.²⁵² De spanske selskapene var nok av samme oppfatning.

²⁴⁷ Vedlegg til brev fra Norges FN-delegasjon i New York til Utenriksdepartementet: FN. Sikkerhetsrådet opprettholder sanksjonene mot Libya. 30.03.95: *Declaration of France, The United Kingdom and The United States of America*

²⁴⁸ Brev fra den norske ambassaden i Madrid til Utenriksdepartementet: *Spania - Libya. FN- sanksjoner*. 19.02.98

²⁴⁹ *The Cuban Liberty and Democratic Solidarity (Libertad) Act of 1996*, 12.03.96: Introduksjon og Seksjon 102

²⁵⁰ *The Iran and Libya Sanctions Act of 1996*, 05.08.96: Seksjon 5

²⁵¹ David Mortlock & Richard Nephew. (2017). *Decertification of the JCPOA and the Risk of European Union «Blocking Regulations»*

²⁵² Vedlegg til brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland, *Tilbakemelding fra tidligere møte*. 02.12.97: *Memo - Saga's interests in Libya. UN- sanctions*

Underdirektør Calvo var videre tydelig på at hans oppfatning var at sanksjonene ikke hadde fungert, og nå ble brukt av landet til å forklare landets økonomiske situasjon. I hans perspektiv var det heller ingen problemer med å «[...] reaktivisere de bilaterale forbindelsene, - både politisk og økonomisk», ettersom det fra 3. - 5. februar 1998 hadde vært en spansk delegasjon i Libya, ledet av statssekretæren for internasjonalt samarbeid, Fernando Villalonga. For spanske myndigheter var det merkelig at Libya hadde mer samarbeid med Storbritannia, som tross alt var en «fiende», fremfor Spania, «en god nabo». Det fremste problemet var den libyske gjelden fra 1980-tallet (på ca. \$70 mill), som det var forventet et møte om i Madrid i overgangen februar/mars. Det var vanskelig å overbevise spanske selskaper, særlig de mellomstore, om å engasjere seg dersom betalingen uteble. I ambassadens egne bemerkninger nederst i brevet står det at Spania forventes å tolke sanksjonene så innskrenkende som mulig til sin fordel. Presidenten i utenrikskomiteen skulle også reise til Libya i nær fremtid for å forsøke en «diskret politisk tilnærming».²⁵³

Selv om en slik holdning ikke finnes like klart uttrykt i brevene fra de andre ambassadene, er det liten tvil om at også de tolket sanksjonsteksten innskrenkende. De tillot, tross alt, sine selskaper å drive aktivitet i området. De utenlandske selskapenes syn på FN-sanksjonene var utvilsomt utslagsgivende for Sagas vurderinger av området, og kan derfor ikke avskrives som unyttige.

Oppsummering: Trygge veivalg

Gjennom hele sitt opphold i Libya var Saga opptatt av å ta trygge veivalg. Rent konkret henvendte selskapet seg til UD for å be om juridiske råd og innspill, for på den måten å sikre at den planlagte aktiviteten ikke brøt med FN-sanksjonene og den norske gjennomføringsforskriften. Samtidig var henvendelsene til UD lagt frem på en bestemt måte, med mulige forbehold og ansvarsfraskrivelser tatt hensyn til. I så måte blir også selve innholdet i fremstillingen formet av ønsket om et positivt svar, og slik utgjør det et strategisk veivalg. Henvendelsene til UD blir på den måten mer et ryggdekke for Saga, en bekreftelse på at de valgene de tok og skulle ta var juridisk akseptable. Norges Bank vanskeliggjorde en slik fremgangsmåte, i det at den krevde mer detaljerte fremstillinger enn det UD gjorde.

²⁵³ Brev fra den norske ambassaden i Madrid til Utenriksdepartementet: *Spania - Libya. FN- sanksjoner*. 19.02.98

Selskapet henvendte seg til UD og fikk juridiske råd og innspill, basert på fremstillinger og argumenter klart basert på de andre selskapenes tolkning og forståelse av deres respektive hjemlands tolkning av FN-sanksjonene. Sanksjonene fungerte i så måte som en form for mal selskapet forsøkte å tilpasse seg. Målet var å akkurat passe inn, og de tok til takke med å befinne seg i en juridisk gråson. I løpet av årene i Libya ble det vedtatt at området skulle bli et kjerneområde innen år 2000, og Saga vurderte også et engasjement i Irak.²⁵⁴ Det kan på den ene siden tolkes dit hen at Saga ikke lot seg skremme av å operere i vanskelige områder, på den andre dit at Saga og de øvrige oljeselskapene hadde funnet en balansegang som gjorde det mulig å kombinere det beste med begge verdener, nemlig høy politisk risiko og god mulighet for profitt. Til grunn for det hele lå likevel et ønske om å ta trygge veivalg, i et forsøk på å posisjonere seg selv på norsk sokkel og forvalte interessentenes investeringer og tillit på en best mulig måte.

²⁵⁴ Årsrapport for 1996, Saga Petroleum 1997: 22

Kapittel 5: Å forstå en globalisert verden

Målet med denne oppgaven har vært å oppnå dypere forståelse av vår globaliserte verden. Saga Petroleums engasjement i Libya utgjør et krysningspunkt mellom tre av de viktigste aktørene i globaliseringsprosessen: De overnasjonale organisasjonene, nasjonalstatene og de multinasjonale selskapene. Hovedspørsmålet bak denne oppgaven har vært spørsmålet om hvordan Saga kunne engasjere seg i Libya, når både staten Norge og det internasjonale samfunn, her i form av FN og økonomiske sanksjoner, var negativt innstilt til økonomisk virksomhet i landet. Svarene har på sin side ledet til nye spørsmål som må utforskes dersom vi skal få en mer nyansert og fullstendig forståelse for den verden vi lever i. Kort fortalt kan svarene og de påfølgende spørsmålene oppgaven gir, deles inn i tre kategorier: Det å engasjere seg utenfor hjemlandet, å investere i internasjonale problemsoner og det å tilpasse seg forholdene og bruke dem til sin fordel.

Å etablere seg utenfor hjemlandet

Saga føyer seg inn i mønsteret Helge Ryggvik påviser i sin doktoravhandling når det kommer til internasjonalisering på 1990-tallet. Selskapet var motivert av endrede forhold både lokalt og internasjonalt, og var bevisst på at dets posisjon på norsk sokkel kunne bli svekket. Oljeindustrien var ikke alene i å bli internasjonalisert på 1990-tallet. Lars Thue skriver i bind 3 av Norsk Telekommunikasjonshistorie, *Nye forbindelser*, at det nyliberale skiftet utviklet seg gradvis fra 1980-tallet, og fikk sitt endelige gjennomslag rundt midten av 1990-tallet. Bakgrunnen var økt internasjonal konkurranse.²⁵⁵ Målet om å etablere seg i utlandet, med alle de muligheter og utfordringer det medførte, var altså ikke forbeholdt oljeindustrien alene, men der oljeindustrien opplevde større handlefrihet og deregulering, var telebransjen preget av større grad av regulering.²⁵⁶ Videre ledet 1990-tallet til konsolidering i oljebransjen, mens telebransjen ble mer fragmentert.²⁵⁷ Det er derfor vanskelig å studere internasjonaliseringen av norsk næringsliv på et overordnet nivå, ettersom de ulike delene gjennomgikk ulike prosesser, og må studeres individuelt dersom vi skal få en fullstendig forståelse.

²⁵⁵ Lars Thue, *Nye forbindelser*. 2005: 226 - 234 og 265 - 269

²⁵⁶ Thue 2005: 214

²⁵⁷ Thue 2005: 207

I et forsøk på å styrke posisjonen på sokkelen, søkte Saga ut i verden for å hente erfaring, inntekt og kontaktnettverk. Samtidig mener jeg å ha vist at det fantes flere årsaker til at Saga søkte seg ut i verden. Sammen med den norske stats politikk og internasjonale føringer, spilte også selskapets aksjonærer en sentral rolle. Som et privat selskap var Saga avhengig av aksjonærenes tillit, særlig etter et tiår preget av forsøk på overtagelser. Selskapets forsøk på å legitimere internasjonaliseringen gjennom bedriftsbladene er et uttrykk for at aksjonærenes tillit var fundamentalt for selskapet. Rollen aksjonærene har spilt i internasjonaliseringen av norske selskaper er, så vidt meg bekjent, ikke grundig undersøkt.

Videre står kontakten med andre selskaper frem som svært viktig motivasjonsfaktor for Sagas internasjonale engasjement. Det at de i Libya kunne samarbeide med franske Total, som de hadde god kjennskap til fra før, var særlig viktig. Samarbeidet reduserte risikoen selskapet løp, en risiko som var langt tyngre å bære for det helprivate selskapet enn det var for eksempel Statoil og Hydro. Internasjonaliseringen var Sagas «vinn eller forsvinn»-øyeblikk, og selv om internasjonaliseringen til syvende og sist var det som åpnet selskapet for Hydros overtagelse i 1999, er det liten tvil om at engasjementet i Libya kan sies å tilhøre «vinn»-siden av regnskapet.²⁵⁸ Samarbeidet var særlig viktig fordi Sagas engasjement befant seg i en internasjonal problemsone.

Å investere i internasjonale problemsoner

Ved inngangen til 1990-tallet hadde Saga en svært forsiktig internasjonaliseringsstrategi, basert på grundige risikovurderinger. Frem mot 1994 endret strategien seg, i takt med endringene i det internasjonale samfunnet. Selskapet ble mer åpent for å ta risiko, og fremfor stabilitet ble lønnsomhet satt i fokus. Her spiller også modningen av norsk oljevirksomhet en sentral rolle. Ryggvik argumenterer for at det i norsk oljevirksomhet gjennom 1990-tallet oppstod en tanke om at selskapene var i stand til å håndtere konkurransen med de internasjonale selskapene, og at dette synet ble godt hjulpet på vei av den norske stats økte fokus på internasjonalisering. Saga ble fullt operativt i 1992, og hadde årene i forveien stor tiltro til egne framtidsutsikter. Dette bidrar til å forklare hvorfor selskapet var tungt engasjert i Indonesia allerede fra 1990, men vi vet generelt lite om selskapets motivasjon og handlingsmønster i landet. Det vil derfor være et potensielt område for videre forskning.

²⁵⁸ Petter Nore, *Norsk Hydro's Takeover of Saga Petroleum in 1999: A Case Study*: 4

På 1990-tallet var det ikke bare fokuset på internasjonalisering som vokste hos den norske stat, også fokuset på menneskerettigheter og samfunnsansvar fikk en økt rolle. Her finnes det en serie nyanser som ikke kommer tydelig frem hos Ryggvik eller Liland & Kjerland, men som er meget interessante i oljesektoren. I utgangspunktet skulle en tro at internasjonale sanksjoner og statlig motvilje skulle motvirke et selskaps interesse for å investere i et land, men det var ikke tilfellet med Libya. Faktisk ser det heller ut til at Saga, på lik linje som Hydro i Angola, benyttet seg av det Einar Lie kaller «Norges-kortet» til å vinne fordeler på libysk jord. Selskapet kunne utnytte regimets frykt for folkelig misnøye og opprør, og love kunnskap om en mer rettferdig ressursforvaltning som kunne komme et bredere samfunnslag til gode. Dermed ble den norske holdningen til menneskerettigheter og samfunnsansvar en forhandlingsbrikke brukt til selskapets fordel, samtidig som det ble et potensielt verktøy det autokratiske regimet kunne bruke til å opprettholde sin makt.

Her spiller en annen viktig faktor inn, nemlig forholdet mellom juss, politikk og økonomisk virksomhet. Debatten om Sagas engasjement dukket ikke opp i offentligheten før i overgangen 1997/1998, og tok utgangspunkt i et angrep på Bondeviks moral. At debatten dukket rett etter at hans sentrumsregjering ble utnevnt kan være en tilfeldighet, eller det kan være et resultat av en utvikling i det politiske fokuset. Synet på menneskerettigheter og CSR som noe viktig ble forsterket gjennom 1990-tallet, og med Bondeviks moralske standpunkt kan dette ha gitt utslag i en offentlig debatt om norske selskaper og deres engasjement i arbeid med menneskerettigheter.

Et annet tegn på at synet endret seg er utviklingen i lovgivningen. Da Utenriksdepartementet vurderte Sagas engasjement og ga det grønt lys, var det basert på en usikkerhet i tolkningen av lovverket. Jussen ga ingen entydige svar på om Sagas engasjement var lovlig eller ikke, selv om det politiske synet endret seg. Hvor kom denne utviklingen fra? Hvorfor ble den etablerte praksisen med å skrive av «smøring» på skatten mer uglesett og forbudt mot slutten av 1990-tallet? Oljeselskapenes internasjonale virksomhet og debatten engasjementene startet her hjemme kan ha vært en viktig motivasjonsfaktor for å endre selskapslovgivningen. Dette kan være et interessant aspekt å studere nærmere. Her vil det også være aktuelt å undersøke Sagas særstilling som privat selskap i norsk oljevirksomhet, og sammenligne selskapets aktivitet med den til Hydro og Statoil, med sine varierende grader av statlig eierskap.

Norges Bank spilte også en sentral rolle i Sagas engasjement. Sentralbanken vurderte og godkjente finansielle transaksjoner til selskapets operasjon i Libya, gjerne basert på den juridiske

vurderingen foretatt av Utenriksdepartementet. Rollen som kontrollmyndighet er, så vidt meg bekjent, ikke nærmere undersøkt. Den nyeste utgivelsen på feltet, den solide boken *Norges Bank 1816 - 2016*, av Einar Lie m.fl., har et sterkt nasjonalt fokus. Norges Banks rolle i internasjonaliseringen av norsk oljeindustri, og industrien forøvrig, vil derfor være et svært interessant forskningsfelt. Samtidig var også banken i det store og det hele positivt innstilt til Sagas operasjon, og fortsatte å godkjenne overføringer selv etter at det var påvist et direkte brudd på den norske gjennomføringsforskriften. Forutsetningen for at Sagas engasjement ikke rent juridisk kunne stanses, var en utydighet i den opprinnelige resolusjonsteksten. Denne kunne Saga, og de andre selskapene engasjert i Libya, benytte til sin fordel.

Å tilpasse seg forholdene og bruke dem til sin fordel

Forskningen på land underlagt FN-sanksjoner har primært fokusert på landets politiske og økonomiske utvikling, uten å ta for seg effekten sanksjonene har på selskapene som opererer i landet. Collins argumenterer for at det var de multilaterale sanksjonene som overtalte Gaddafi til å overgi de mistenkte fra Lockerbie-bombingen, og Mack & Khan argumenterer sammen med Cortbright, Lopez & Gerber-Stellingwerf for at sanksjonspolitikken fungerer best dersom alle deltagende land jobbet sammen. De sier derimot lite om selskapenes rolle i opprettholdelsen av sanksjonene. I tilfellet Libya ser vi et eksempel på at nasjonale oljeselskaper, som Repsol, aktivt bidro i kampen *mot* sanksjonene, med hjemlandets velsignelse. Samtlige av Sagas samarbeidspartnere argumenterte for at aktiviteten de utførte i Libya var i tråd med den vedtatte sanksjonsforskriften, og det samme gjorde de ulike regjeringene da Utenriksdepartementet tok kontakt.

At det spanske Repsol var negativt innstilt til sanksjonspolitikken er relativt logisk, gitt tidligere handelsforbindelser, men Total? Det franske selskapet var Norges primære samarbeidspartner i Libya, deres vei inn, og det til tross for at franskmennene selv hadde mistet et fly over Niger året etter Lockerbie-saken. Britiske LASMOs tilstedeværelse reiser også spørsmål. Britene var blant Libyas tydeligste motstandere, sammen med USA, i FN. Likevel kunne et britisk selskap operere i Libya, og selv gjøre store funn.²⁵⁹ Her er det flere faktorer som burde undersøkes videre.

²⁵⁹ Hallet & Clark- Lowes 2016: 324 - 327

Spørsmålet er om selskapenes holdning og atferd spilte noen rolle. Sanksjonene mot Libya regnes som en suksess. Regimet overga de mistenkte og reduserte sin statlige støtte til terror. Her er det flere interessante aspekter vi kan betrakte. På den ene siden kan selskapene ha vært brikker i Gaddafis spill, en måte å vise resten av verden at regimet var på rett vei. Oljeselskapenes kontakter i sine respektive hjemland, særlig Spania, var opptatt av å normalisere relasjonene til Libya. Regimet kan ha utnyttet dette. På den andre siden kan selskapene ha utnyttet den gunstige økonomiske situasjonen sanksjonene skapte i den libyske oljevirksomheten, og utnyttet den maksimalt gjennom en innskrenkende sanksjonstolkning. Samtidig kan oljeselskapenes nærvær ha motivert til økt kontakt mellom Gaddafi og de enkelte land. Deres diplomatiske tilnærming kan ha bidratt til å overbevise libyerne om at en tilnærming til vesten var det mest gunstige, og derfor noe som burde etterstrebes i så stor grad som mulig.

Avslutning

Mye hendte på 1990-tallet. Verden ble spunnet tettere sammen, de overnasjonale organisasjonene økte sitt fokus på selskaper og menneskerettigheter sammen med nasjonalstatene, og selskapene søkte stadig mer ut i verden. Det er mange spørsmål som fortsatt må besvares dersom vi skal forstå den verden vi i dag lever i. I denne oppgaven har jeg forsøkt å besvare noen få, små spørsmål, og i prosessen avdekke andre mulige forskningsfelt. Kunnskap om å ikke bare besvare, men også finne spørsmål, er svært relevant i min fremtidige lærerkarriere. Særlig når det kommer til å stille spørsmål ved etablerte samfunnsstrukturer, maktforhold og hvordan ting egentlig henger sammen. Dette blir stadig mer relevant for den kommende generasjonen. Jeg mener derfor at denne oppgaven har en klar profesjonsrelevans, ettersom jeg gjennom arbeid med den har lært metoder for å stille spørsmål og besvare dem på en vitenskapelig måte, noe som kan overføres til elevene i form av kritisk tenkning og et bevisst forhold til verden rundt seg.

Bibliografi

Primærkilder

Arkivmateriale hentet fra Utenriksdepartementets arkiv

Arkiv: 52.4.121 B Norge-Libya. Olje- og energi-samarbeid. Bind 3. 1991 - 1994.

Arkivet består av en mappe.

Mappe 1:

Brev fra Statoil v/Rolf M. Sunde til Utenriksdepartementet. *Vedr. Libya*. 25.11.91

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra Afrika- Arabia-rådgiveren til Politisk avdeling: *Mulig Statoil-engasjement i Libya*. 04.12.91

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Saga Petroleum a.s. – Planer om deltakelse i et oljeutvinningsprosjekt i Libya* 25.05.94

Arkiv: 307.35/230

Arkivet består av tre mapper.

Mappe 1: LIBYA Politikk SANKSJONER Bind I: Fra 01.06.94 - 03.09.95

Brev fra Norges FN-delegasjon i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Sikkerhetsrådet opprettholder sanksjonene mot Libya*. 30.03.95

Vedlegg 2: *Declaration of France, The United Kingdom and The United States of America*.

Vedlegg 3: *Statement by Ambassador Madeleine K. Albright, United States Permanent Representative to the United Nations, in the Security Council, on Libya Sanctions Reveiw, March 30, 1995*.

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra Midtøstenenheten til Politisk avdeling. *Iran og Libya*. 09.06.95.

Brev fra den norske FN- delegasjonen i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Sanksjoner mot Libya*. 16.06.95

Vedlegg: Brev fra Sikkerhetsrådet v/Karel Kovanda til Nederlands FN-delegasjon. 16.03.95

Brev fra Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas til Den Kongelige Ambassaden i Paris: *Sanksjoner i Libya*. 11.07.95

Mappe 2: 1995/01772 @LIBYA SANKSJONER 1995 -

Brev fra Norges FN- delegasjon i New York til Utenriksdepartementet: *FN. Nederlandsk spørsmål vedrørende anvendelsen av sanksjonene mot Libya.* 24.03.94

Vedlegg: *Note verbale dated 18 March 1994 from the Permanent Mission of the Netherlands to the United Nations addressed to the Secretary - General.*

Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya.* 02.05.94

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya.* 06.06.94

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Sagas virksomhet i Libya.* 25.09.94

Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Virksomhet i Libya - Overføring av midler.* 05.07.95

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra 4. Rettskontor til Utenriksråden: *Sanksjoner mot Libya - Saga Petroleum AS.* 05.09.1995

Brev fra Utenriksdepartementet v/Øyvind Gjelstad til Saga Petroleum v/Torstein Sanness: *Sanksjoner mot Libya.* 07.09.95.

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas: *Sagas virksomhet i Libya.* 25.09.95

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Kåre Bache: *FN - Sanksjoner mot Libya. Søknad om overføring av midler.* 29.09.95

Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Utenriksdepartementet v/4. Rettskontor: *FN-sanksjoner mot Libya - Saga Petroleum a.s. - Saga Petroleum Mabruk AS - Søknad om overføring av midler til Libya.* 26.10.95

Brev fra Utenriksdepartementet v/Jens Eikaas til Norges Bank v/Kåre Bache: *Sanksjoner mot Libya.* 20.11.95

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Kåre Bache: *Virksomhet i Libya - Overføring av penger.* 05.12.95

Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Utenriksdepartementet v/ Jens Eikaas: *FN-sanksjoner mot Libya - Saga Petroleum a.s. - Saga Petroleum Mabruk AS - Filial i Tripoli.* 13.12.95

Vedlegg: Brev fra Norges Bank v/Per Øivind Grindalen til Saga Petroleum v/Torstein Sanness:
Virksomhet i Libya - overføring av midler - Filial i Tripoli av Saga Petroleum Mabruk AS. 12.12.95

Brev fra Utenriksdepartementet v/4. Rettskontor til Norges FN-delegasjon i New York:
Sanksjoner Libya. 16.05.95

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra 4. Rettskontor til Utenriksråden/Politisk
avdeling/Spesialrådgiver olje- og energi/Regionalrådgiver Midtøsten: *Møte med Saga -
Mulig utvidelse av selskapets engasjement i Libya. 10.04.96*

Brev fra Utenriksdepartementet v/4. Rettskontor til Norges FN-delegasjon i New York:
Vedr. FN - sanksjonene mot Libya. 22.04.96

Brev fra Saga Petroleum v/Torstein Sanness til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland:
Virksomhet i Libya - Mulige engasjementer. 23.05.96

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland: *Orientering
- Saga Petroleums engasjement i Libya. 17.09.97*

Brev fra Norges Bank v/Bjørn Wamli til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner mot
Libya/Overføring av midler. 24.09.97*

Vedlegg: Brev fra Norges Bank v/Bjørn Wamli til Saga Petroleum: *Sanksjoner mot
Libya/Overføring av midler. 24.09.97*

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra Seksjon for Folkerett til
Utenriksråden/Rettsavdelingen/Bilateral avdeling - Afrika-desken - Midtøsten-
desken/Ressurs og Miljøavdelingen - Olje- og energiseksjonen: *Møte med Saga
Petroleum ASA 15 oktober 1997 - Oppsummerende referat. 20.10.97*

Mappe 3: 1995/01772 @LIBYA SANKSJONER 1995 -

Brev fra Norges Bank v/Trond Munkerud Johansen til Utenriksdepartementet: *Sanksjoner
mot Libya/Saga Petroleums virksomhet. 19.11.97*

Vedlegg: Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Norges Bank v/Sven-Odd Rotbæk:
Virksomhet i Libya - Overføring av midler - Orientering. 28.10.97

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland:
Tilbakemelding fra tidligere møte. 02.12.97

Vedlegg: *Memo - Saga's interests in Libya. UN-Sanctions.*

Brev fra Saga Petroleum v/Jan Kielland til Utenriksdepartementet v/Rune Resaland:

Orientering - Saga Petroleums engasjement i Libya. 17.09.97

Brev fra Utenriksdepartementet v/Rune Resaland til Den Kongelige Ambassaden i

Paris/Den Kongelige Ambassaden i Madrid/Den Kongelige Ambassaden i Wien:

FN-sanksjoner mot Libya. 04.02.98

Brev fra Den Kongelige Ambassaden i Paris til Utenriksdepartementet v/Seksjon for

Folkerett: *FN- Sanksjoner mot Libya. 11.02.98*

Brev fra Den Kongelige Ambassaden i Wien til Utenriksdepartementet v/Seksjon for

Folkerett: *FN-sanksjonene mot Libya. Saga's og andre oljeselskapers engasjement i landet. 11.02.98*

Brev fra Den Kongelige Ambassaden i Madrid til Utenriksdepartementet v/Seksjon for

Folkerett: *Spania-Libya. FN- sanksjoner. 19.02.98*

Internt notat, Utenriksdepartementet, fra Seksjon for Folkerett til Rettsavdelingen: *Saga*

Petroleum ASA's engasjement i Libya. 30.03.98

Brev fra Utenriksdepartementet v/Rune Resaland til Norges Bank: *Sanksjoner mot Libya -*

Overføring av midler. 06.04.98

Bedriftsinterne publikasjoner hentet fra Nasjonalbibliotekets arkiv

Bedriftsaviser:

Saga Nytt, nr. 1. 1990

Saga Nytt, nr. 2. 1990

Saga Nytt, nr. 3. 1991

Saga Nytt, nr. 2. 1993

Saga Nytt, nr. 1. 1995

Saga Nytt, nr. 3. 1995

Saga Nytt, nr. 2. 1996

Saga Nytt, nr. 1. 1997

Saga Nytt, nr. 3. 1997

Saga Nytt, nr. 4. 1997

Saga Nytt, nr. 1. 1998

Saga Nytt, nr. 3. 1998

Saga Nytt, nr. 2. 1999

Informasjonsskriv:

Saga Informasjon, nr. 1. 13.01.95

Saga Informasjon, nr. 13. 11.08.95

Saga Informasjon, nr. 7. 29.03.96

Saga Informasjon, nr. 22. 05.12.97

Årsrapporter:

Årsrapport for 1990, Saga Petroleum: 1991

Årsrapport for 1992, Saga Petroleum: 1993

Årsrapport for 1993, Saga Petroleum: 1994

Årsrapport for 1994, Saga Petroleum: 1995

Årsrapport for 1995, Saga Petroleum: 1996

Årsrapport for 1996, Saga Petroleum: 1997

Årsrapport for 1997, Saga Petroleum: 1998

Årsrapport for 1998, Saga Petroleum: 1999

Aviser hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider

Johansen, P. A. (1997a, 02.12). Norge styrker kontakten med Libya. *Aftenposten morgen*, s. 2.

Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/b61184616c1e981c3618ed69e25e01f0?page=1&searchText=Saga%20Petroleum>

Johansen, P. A. (1997b, 03.12). Statsråden om Libya: - Konsulatet er en teknisk affære.

Aftenposten, s. 3. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/e34d26326b080786e3be5767b05acc49?page=3&searchText=Saga%20Petroleum>

Johansen, P. A. (1997c, 04.12). UD gransker Libya-utbetalinger og Saga: Bryter ikke sanksjonene. *Aftenposten morgen*, s. 4. Hentet fra:

[https://www.nb.no/items/323fdb7e4ba612c16a69dfc0d119d371?page=3&searchText=Sa
ga%20Petroleum](https://www.nb.no/items/323fdb7e4ba612c16a69dfc0d119d371?page=3&searchText=Sa%20Petroleum)

Lover og resolusjoner hentet fra internett

FNs Sikkerhetsråd. (1992). *Resolution 731 (1992), of 21. January 1992*. Hentet fra:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/731\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/731(1992))

FNs Sikkerhetsråd. (1992). *Resolution 748 (1992), of 31. March 1992*. Hentet fra:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748\(1992\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748(1992))

FNs Sikkerhetsråd. (1993). *Resolution 883 (1993), adopted by the Security Council at its 3312th meeting, on 11 November 1993*. Hentet fra:

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883\(1993\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883(1993))

Forskrift om FN-resolusjon nr. 748/1992. (1992). Forskrift om gjennomføring av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråds resolusjon nr. 748 av 31. mars 1992. Hentet fra:

[https://lovdata.no/pro/#document/SFO/forskrift/1992-04-10-213?searchResultContext=1
094](https://lovdata.no/pro/#document/SFO/forskrift/1992-04-10-213?searchResultContext=1094)

Intervjuer

Torstein Sanness, 23.01.18.

Stortingsspørsmål

Skriftlig spørsmål fra Kristin Halvorsen (SV) til statsministeren. 20.04.98. Hentet fra:

[https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-sv
ar/Skriftlig-sporsmal/?qid=14525](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=14525)

Sekundærkilder

Litteratur

Cricco, M. (2016). «ENI and the North African Oil Producing Countries during the 1970s.» I

Belatran, A., Bussière, É., Garavini, G. (Red). *L'Europe et la question énergétique - les années 1960/1980*. Belgia: P.I.E. Peter Land

Claes, D. H. (2011). «States and firms in the international oil market.» I Claes, D. H. & Knutsen,

- C. H. (Red.). *Governing the Global Economy* (side 292 - 311). New York: Routledge
- Collins, S. D. (2004). Dissuading State Support of Terrorism: Strikes or Sanctions? (An Analysis of Dissuasion Measures Employed Against Libya). *Studies in Conflict and Terrorism*, 27 (1), side 1 - 18
- Cortbright, D., Lopez, G. A. & Gerber-Stellingwerf, L. (2007). *Sanctions*. I Weiss, T. G., & Daws, S. (Red.). *The Oxford Handbook of the United Nations*. New York: Oxford University Press
- Dunning, J. H. & Lundan, S. M. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited
- Erlandsen, H. C. (1997). «Borte bra, hjemme best.» I Glenne, B. (Red.), Halvorsen, A. og Nyquist, F.O. *Sagaen om Saga. 25 år (1972 - 1997)*. Saga Petroleum ASA
- Gurney, J. (1996). *Libya: The Political Economy of Oil*. Oxford: Oxford University Press
- Hallet, D. & Clark-Lowes, D. (2016). *The Petroleum Geology of Libya*. New York: Elsevier
- Heinberg, R. (2005). *The Party's Over*. Canada: New Society Publishers
- Helle, E. (1997). «Saga i norsk oljehistorie.» I Glenne, B. (Red.), Halvorsen, A. og Nyquist, F.O. *Sagaen om Saga. 25 år (1972 - 1997)*. Saga Petroleum ASA
- Hippe, I. & Ramm, H.H. (1997). «Fra Norges beste bank til fullverdig oljeselskap.» I B. Glenne (Red.), A. Halvorsen og F. O. Nyquist. *Sagaen om Saga* (side 89 - 99). Oslo: Saga Petroleum ASA
- Hurd, I. (2005). The Strategic Use of Liberal Internationalism: Libya and the UN Sanctions: 1992 - 2003. *International Organization*, 59 (3), side 495 - 526
- Johnsen, A. (2008). *Norges evige rikdom*. Oslo: Aschehoug
- Keilen, H. (1997). «Snorre - en historie i dristighet.» I B. Glenne (Red.), A. Halvorsen og F. O. Nyquist. *Sagaen om Saga* (side 89 - 99). Oslo: Saga Petroleum ASA
- Lie, E. (2005). *Oljerikdommer og internasjonal ekspansjon*. Oslo: Pax
- Liland, F. & Kjerland, K. A. (2003). *1989 – 2002: På bred front*. Bergen: Fagbokforlaget
- Mack, A. & Khan, A. (2004). «UN Sanctions: A Glass Half Full?». I Price, R. M. & Zacher, M. W. (Red.). *The United Nations and Global Security* (side 109 - 121). New York: Palgrave Macmillan
- Maugeri, L. (2008). *The Age of Oil*. USA: First Lyons Press
- Mitchell, T. (2013). *Carbon Democracy*. London/New York: Verso

- Moses, J. & Letnes, B. (2017). *Managing Resource Abundance and Wealth*. New York: Oxford University Press
- Nore, P. (2003). *Makt- og demokratiutredningen (1998 - 2003): Norsk Hydro's Takeover of Saga Petroleum in 1999: A Case Study*. Oslo: Makt- og demokratiutredningen
- Ryggvik, H. (2000). *Norsk oljevirksomhet mellom det nasjonale og det internasjonale*. Oslo: Acta Humaniora
- Ryggvik, H. (2009). *Til siste dråpe*. Oslo: Aschehoug
- Ryggvik, H. (2015). «A Short History of the Norwegian Oil Industry.» *Business History Review*, 89, side 3 - 41
- St John, R. B. (2002). *Libya and the United States*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- St John, R. B. (2011). *Libya: Continuity and Change*. New York: Routledge
- Svenbalrud, H. K. (2012). *Foundation and Ornament*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Tamnes, R. (1997). *Oljealder*. Oslo: Universitetsforlaget
- Tamnes, R. (2009). «Et større Norge». I Lange, E., Pharo, H. & Østerud, Ø. (Red). *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Unipub
- Thue, L. (2005). *Nye forbindelser*. Oslo: Gyldendal fakta
- Vandewalle, D. (1998). *Libya since Independence*. London: I. B. Tauris Publishers
- Vandewalle, D. (2012). *A History of Modern Libya*. Cambridge: Cambridge University Press
- Waddams, F. C. (1980). *The Libyan Oil Industry*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press
- Yergin, D. (2012). *The Prize - The Epic Quest for Oil, Money & Power*. London: Simon & Schuster
- Østerbø, K. (1997). «Total-saken: Volvo sikret Saga selvstendig liv.» I B. Glenne (Red.), A. Halvorsen og F. O. Nyquist. *Sagaen om Saga* (side 101 - 111). Oslo: Saga Petroleum ASA

Nettressurser

- Bjerke, E. (2007, 01.10). ALT OM LIBYA-SKANDALEN. *Dagens Næringsliv*. Hentet fra:
<https://www.dn.no/nyheter/energi/2007/10/01/alt-om-libyaskandalen>
- Cuban Liberty and Democratic Solidarity (LIBERTAD) Act of 1996, Pub. L. No. 104 - 114, 110 STAT. 785. Hentet fra:
<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-110/pdf/STATUTE-110-Pg785.pdf>

Investopedia (uten år). *Farmout*. Hentet fra: <https://www.investopedia.com/terms/f/farmout.asp>

Iran and Libya Sanctions Act of 1996, Pub. L. No. 104 - 172, 110 STAT. 1541. Hentet fra: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-110/pdf/STATUTE-110-Pg1541.pdf>

Lov om vedtak i FNs Sikkerhetsråd. (1968). Lov til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd av syvende juni 1968. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1968-06-07-4>

Mortlock, D. & Nephew, R. (2017). *Decertification of the JCPOA and the Risk of European Union «Blocking Regulations»* Hentet fra: <http://energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/pictures/DecertificationJCPOARiskofEUBlockingRegulations1017%20.pdf>

NSD Forvaltningsdatabasen (uten år). 4. rettskontor. Hentet fra: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/forvaltning/enhet/4037>

Oil4All. (2013). *EPSA IV*. Hentet fra: http://wiki.openoil.net/EPsA_IV

Olje- og energidepartementet/Oljedirektoratet. (2018). *SNORRE*. Hentet fra: <https://www.norskipetroleum.no/fakta/felt/snorre/>

OPEC. (2018). *Libya*. Hentet fra: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm

Ratcliffe, V. (2014, 04.04). Namibia: Africa's next big oil frontier? *Financial Times*. Hentet fra: <https://www.ft.com/content/be5693d9-8b33-33a1-870e-166596a79527>

Rodum, E. (2009, 01.09). Lockerbie-dokumenter frigjøres. *Aftenposten*. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/verden/i/qAkrE/Lockerbie-dokumenter-frigjores>